

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра банківського бізнесу

МАРЦЕНЮК Дмитро Андрійович

Механізм забезпечення фінансової стійкості банку

спеціальність: 072 – Фінанси, банківська справа та страхування
освітньо-професійна програма – Банківська справа

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи
ФБСм-21
Д.А. Марценюк

Науковий керівник
к.е.н., доцент, О. О. Івацук

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту:

« ____ » _____ 2021 р.
Завідувач кафедри

_____ О. В. Дзюблюк

ТЕРНОПІЛЬ – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКУ	
1.1. Економічна природа, сутність та види фінансової стійкості банку	6
1.2. Фактори впливу на забезпечення фінансової стійкості банку	12
1.3. Механізм забезпечення фінансової стійкості банку	20
Висновки до розділу	1 26
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ	
2.1. Аналіз впливу показників діяльності банківських установ на їх фінансову стійкість	28
2.2. Роль Національного банку України у забезпеченні фінансової стійкості банків	36
2.3. Оцінювання фінансової стійкості банківських установ у зарубіжних країнах	42
Висновки до розділу	2 49
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ	
3.1. Шляхи попередження банкрутства банку	50
3.2. Вектори забезпечення фінансової стійкості та надійності банків	57
Висновки до розділу	3 62
ВИСНОВКИ	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	68

.....
ДОДАТКИ 76

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Зміни умов функціонування банків при відносній стабілізації національної грошової одиниці, зниженні інфляції дозволяють банкам забезпечувати прибутковість за рахунок розширення банківських операцій та послуг. Разом з тим значна збитковість вітчизняних підприємств стримує банки України вкладати в ці підприємства кредитні ресурси. З цієї причини діяльність банків залишається ризикованою, а тому виникає необхідність постійно аналізувати фінансову стійкість банків, з'ясовувати причини її порушення, забезпечувати ефективне управління нею.

Саме фінансова стійкість кредитних організацій може стати ключовим чинником залучення інвестицій в економіку регіону через її регіональну банківську систему. Це дозволить банкам гідно конкурувати з нерегіональними кредитними організаціями, присутніми у банківському секторі, а розрахунок інтегрального показника дозволить своєчасно виявляти конкурентні позиції та проблеми у діяльності кредитних організацій та оперативно розробляти шляхи управлінські рішення з метою поліпшення своєї фінансової стійкості. Зрештою це може позитивно вплинути на стійкість і банківську системи загалом. Об'єктивна закономірність наступного поглиблення теоретичних розвідок і прикладних опрацювань з проблем удосконалення напрямів забезпечення фінансової стійкості банків України обумовила вибір об'єкта, теми дослідження та її актуальність.

Аналіз останніх досліджень та наукових праць. Дослідженню різних аспектів управління фінансовою стійкістю банків та методів аналітичного забезпечення приділяється увага багатьох вчених, зокрема, таких як: О. Вовчак, А. Герасимович, О.Дзюблюк, В. Міщенко, А. Мороз, Р. Михайлюк, В. Коваленко, Л.Примостка, О. Раєвська, Н.Шелудько, Ф. Брігхем, Е. Дж. Долан, П. Роуз, Е. Рид, Дж. Сінкі, Р. Міллер, Ф. Мишкін.

Однак, незважаючи на високий рівень напрацювань як зарубіжними, так і вітчизняними науковцями, все ж залишаються питання, котрі потребують вирішення в частині забезпечення фінансової стійкості банківських установ в мінливих умовах.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретичних основ забезпечення фінансової стійкості банківських установ, опрацювання практичних рекомендацій щодо удосконалення напрямів забезпечення фінансової стійкості як основи ефективного функціонування банківської системи.

Для досягнення поставленої мети передбачено постановку, формулювання і розв'язання наступних наукових й практичних завдань:

- дослідити економічну природу, сутність та види фінансової стійкості банків;
- обґрунтувати вплив факторів на фінансову стійкість банків;
- розглянути механізм забезпечення фінансової стійкості банку;
- проаналізувати вплив показників діяльності банківських установ на їх фінансову стійкість;
- обґрунтувати напрями забезпечення фінансової стійкості банківських установ.

Об'єктом дослідження є фінансова стійкість банку.

Предметом дослідження є теоретико-методичні підходи до забезпечення фінансової стійкості банківської діяльності.

Методи дослідження. При дослідженні фінансової стійкості банків використано ряд методів, до яких, зокрема, належать: системний метод (при

дослідженні взаємоузгоджених і внутрішньо пов'язаних дій, методів і принципів забезпечення фінансової стійкості банку), статистичний метод та метод порівняння (при проведенні аналізу фінансових показників банків в Україні), графічний, табличний метод; метод наукової абстракції (при дослідженні сутності фінансової стійкості банків та управління нею), метод експертних оцінок (при виявленні чинників впливу на фінансову стійкість банку).

Інформаційна база роботи є закони України, нормативні документи Національного банку України, офіційна звітність Національного банку України та банківських установ, праці вітчизняних і зарубіжних вчених, Інтернет ресурси.

Науковою новизною роботи є теоретичне обґрунтування та практичне вирішення питань, щодо забезпечення фінансової стійкості банків. На основі дослідження отримано наступні результати: обґрунтовано вплив центрального банку на процес забезпечення фінансової стійкості банків; визначено сучасні напрями системи управління ризиками; обґрунтовано стратегії нагляду, як зорієнтовані на вирішення проблем у роботі банку на початкових етапах їх виникнення та своєчасного реагування.

Практичне значення роботи полягає у тому, що теоретичні узагальнення, висновки та рекомендації можуть бути використані банками в процесі забезпечення фінансової стійкості.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи складає 67 сторінок комп'ютерного тексту, у тому числі 7 таблиць, 12 рисунків, список використаних джерел з 69 найменувань, 5 додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКУ

1.1. Економічна природа, сутність та види фінансової стійкості банку

Основу ефективності банківського менеджменту складає планомірний контроль за оптимальністю, збалансованістю та стійкістю функціонування в розрізі всіх елементів, формують ресурсний потенціал та визначальних перспектив динамічного розвитку кредитної установи. Його методи та інструменти вимагають модернізації з урахуванням економічних умов, що змінюються. Водночас необхідність удосконалення механізму реалізації нових банківських технологій зумовлює доцільність наукового пошуку.

Безперервність діяльності будь-якого суб'єкта господарювання є найважливішим принципом його функціонування і передбачає те, що організація продовжуватиме свою діяльність у найближчому майбутньому, та у неї відсутні наміри та необхідність ліквідації чи суттєвого скорочення діяльності.

Головним критерієм забезпечення безперервності діяльності підприємства чи організації є підтримання його фінансової стійкості. Незважаючи на те, що цей термін часто використовується в наукових працях та

офіційних документах, що регламентують діяльність комерційних банків, але й дотепер у літературі не представлено його однозначного визначення.

У підручнику за ред. А. Головача «фінансово стійким вважається банк, який за рахунок власних коштів покриває кошти, вкладені в активи, не припускає невиправданої дебіторської та кредиторської заборгованості й розплачується в строк за своїми зобов'язаннями» [19, с. 55].

Л. М. Алексеєнко «визначає фінансову стійкість як відсутність макрофінансових диспропорцій, шоків станів і панік у кредитно-фінансовій сфері економіки; тісно пов'язана з економічною і політичною стабільністю як у країні, так і у світі» [1, с. 211].

Н. Шелудько «пропонує визначати фінансову стійкість, як динамічну інтегральну характеристику спроможності банку як системи трансформувати ресурси та ризики повноцінно (з максимальною ефективністю та мінімальним ризиком) виконувати свої функції, витримуючи вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища» [68, с. 43].

Слід зазначити, що науковці по-різному підходять до трактування сутності «фінансова стійкість банку» (додаток А).

Зокрема, у праці О. В. Васюренка та К. О. Волохатої, зазначається, «що дуже часто фінансова стійкість асоціюється з прибутковістю, але це хибне та одностороннє трактування, оскільки прибуток банку – це підсумковий показник і характеризує лише одну з умов стійкості. Проте фінансова стійкість має враховувати джерела отримання та шляхи подальшого використання прибутку» [14, с.365-374].

С. П. Вольська вважає, «що будь-який банк можна вважати стійким, якщо він виконує свої головні функції, може протистояти ризикам і негативним факторам діяльності, а також може розвивати та вдосконалювати свою роботу. Тому однією з найважливіших характеристик банку, відповідно до економічної літератури, є його конкурентоспроможність на вітчизняному і світовому ринках, як показник фінансової стійкості, а також можливість банку реагувати і швидко адаптуватися до кризових явищ» [17, с.807].

В працях вітчизняних та зарубіжних вчених поняття стійкості банку також часто пов'язується з поняттями стабільність, рівновага, надійність.

В більшості наукових праць поняття «стійкість банку» визначається як «фінансова стійкість банку», що обумовлює приналежність банків до фінансової системи та визначальну роль фінансової складової в інтегральній оцінці їх стійкості [27; 35].

Л. Батракова «пропонує розглядати стійкість як складову інтегральної характеристики надійності банку поряд з ліквідністю і платоспроможністю, тобто стійкість діяльності банку – це стан фінансових ресурсів, при якому банк, вільно маневруючи грошовими засобами, здатний шляхом ефективного їх використання забезпечити постійне перевищення доходів над витратами» [7, с. 47].

Так, Є. В. Мних «вважає, що існує внутрішня та загальна фінансова стійкість. При цьому внутрішня стійкість досягається при такому стані, який забезпечує досить високий фінансовий результат діяльності установи. Фінансова стійкість досягається за умови стабільного перевищення доходів над витратами, вільного маневрування грошовими коштами та стійкого економічного зростання» [42, с.164-165].

На думку М. І. Савлука «фінансову стійкість банку слід трактувати як здатність виконувати більшість обов'язкових економічних нормативів. Тобто, фінансова стійкість зводиться ним до здатності банку виконувати низку коефіцієнтів, основними серед яких він вважає нормативи капіталу; нормативи ліквідності; нормативи ризику; показники прибутковості, зокрема прибутковість активів, прибутковість акціонерного капіталу, процентна маржа та інші» [21, с. 367].

Р. Михайлюк «фінансову стійкість комерційного банку трактує як якісну характеристику його фінансового стану, котрий відзначається достатністю, збалансованістю та оптимальним співвідношенням фінансових ресурсів і активів за умов підтримання на достатньому рівні ліквідності й платоспроможності, зростання прибутку та мінімізації ризиків, і котрий

здатний витримати непередбачені втрати і зберегти стан ефективного функціонування» [25].

Згідно з формулювання НБУ « фінансова стійкість банку – стан банку, який характеризується збалансованістю фінансових потоків, достатністю коштів для підтримки своєї платоспроможності та ліквідності, а також рентабельною діяльністю. Фінансова стійкість банку означає постійну здатність банку відповідати за своїми зобов'язаннями і забезпечувати прибутковість на рівні, достатньому для нормального функціонування у конкурентному середовищі» [46].

Таким чином, розглянувши основні підходи до трактування поняття фінансова стійкість банку, пропонуємо дане поняття визначати наступним чином: фінансова стійкість – це економічне поняття, яке формується в системі зовнішніх і внутрішніх фінансових відносин банку і її слід розглядати насамперед як фінансову спроможність банку, спрямовану на забезпечення його сталої діяльності й розвитку.

Іншими словами, фінансова стійкість банку – це такий стан банку, за якого з урахуванням безперервного впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища зобов'язання банку з відповідними термінами виконання забезпечені необхідним припливом фінансових ресурсів від його операцій, чим забезпечується дотримання вимог регулятора.

Банківську установу можна вважати фінансово стійкою, якщо вона успішно виконує свої головні функції, здатна адекватно управляти ризиками та має можливості для подальшого розвитку і якісного вдосконалення. Для кредиторів фінансова стійкість банку проявляється у наявності певного прийняттого рейтингу міжнародного рейтингового агентства й звітність, побудована за міжнародними стандартами. Велике значення кредитори надають величині та структурі прибутку, за рахунок яких джерел він формується. Особливе місце займають ризики, притаманні банку-кредитоотримувачу та стосунки з НБУ – якість та своєчасність звітності. Беручи до уваги усі ці кількісні величини, кредитори, при визначенні

фінансової стійкості банку, не забувають про історію розвитку банку та його кредитну історію, адже здатність повернути вчасно кредит залежить не лише від фінансових показників, а й від бажання та професійності менеджерів банку.

Відповідно до трактування поняття стійкість банку дана категорія класифікується за різними ознаками. Загалом, на думку науковців стійкість банків поділяється на наступні види: комерційна, організаційна, функціональна, операційна та фінансова стійкість (рис. 1.1).

Комерційна стійкість банку полягає у тому, що їхня діяльність відповідає ідеології та практиці ринкових відносин, а також виражає рівень зв'язків банку з іншими суб'єктами інфраструктури ринку, розвиненість і міцність взаємовідносин із державою, якість співпраці з кредиторами, дебіторами, клієнтами і вкладниками, залежність сфери діяльності банків від стану економіки в цілому тощо.

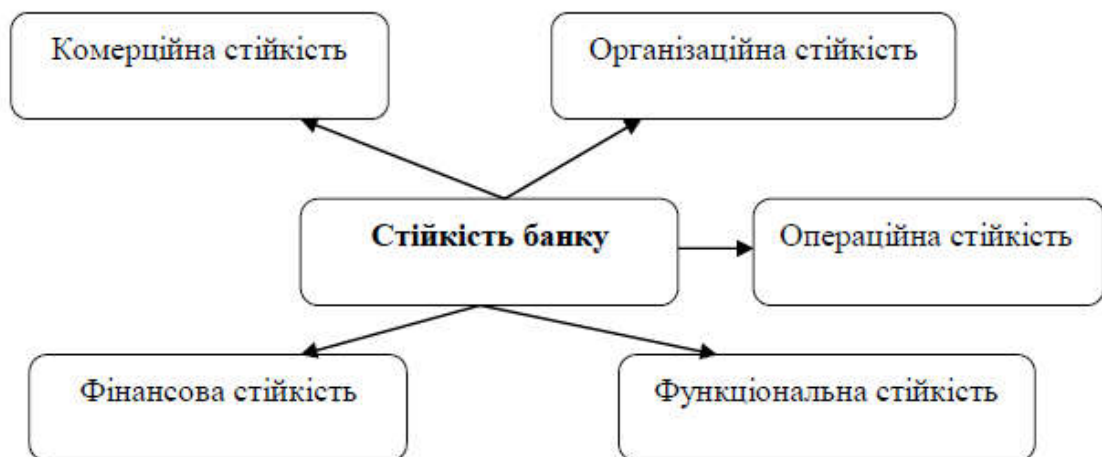

Рис. 1.1. Види стійкості банку

Примітка. Складено автором.

Організаційна стійкість банку характеризує стан структури апарату менеджменту, що адекватна цілям банку. Організаційна структура банку та механізм її управління повинні відповідати як реалізації визначальної його функції, так і певному асортименту послуг, які пропонуються банком.

Операційну стійкість банку характеризує надання банківських послуг, рівноцінних потребам ринку. В умовах міжбанківської конкуренції успішність

установи виявляється залежною від пропозиції банківського продукту, різноманітності операцій, що відповідають потребам клієнтів. Вміння адаптуватися до запитів ринку, вистояти в конкурентній боротьбі забезпечує стійку діяльність банку.

Функціональна стійкість, з одного боку, залежить від ступеня спеціалізації банку, з іншого – універсалізація банку також обумовлює до підвищення функціональної стійкості, оскільки це сприяє тим, що клієнти мають можливість задовольнити весь асортимент власних потреб у банківських продуктах в одному банку.

Фінансова стійкість банку характеризується результатами банківської діяльності, а саме ресурсами, капіталом, доходами та витратами, прибутками та втратами. В свою чергу, фінансова стійкість складається з капітальної, ресурсної стійкості. Основою капітальної стійкості як складової фінансової стійкості банку «є обсяг власного капіталу, що забезпечує достатню суму грошових коштів, яку при необхідності можна використати для повернення депозитів, сформувати резерв для погашення непередбачених збитків чи боргів» [2, с. 86].

Джерелом фінансування розвитку банку є власний капітал, який також служить каталізатором задля подолання негативних ситуацій, що зумовлюються форс-мажорними обставинами, запорукою необхідного реагування на кон'юнктуру ринку.

Ресурсна стійкість як важлива складова фінансової стійкості банківської установи охоплює зокрема такі аспекти, як зміст і ступінь співробітництва банку із суб'єктами ринкової інфраструктури, рівень впровадженості у систему міжбанківських відносин, а також залежить від стану економіки країни в цілому, концентрація вкладів фізичних осіб у загальному обсязі зобов'язань банку, стабільність поповнення ресурсної бази банку, контроль фінансових потоків, обслуговування коштів бюджету тощо [6].

Фінансова стійкість комерційного банку, перш за все, позиціонує його на ринку банківських послуг як надійного партнера.

Підсумовуючи вище розглянуте зазначимо, що фінансова стійкість є узагальнюючою характеристикою діяльності банку, яка включає в себе всі характеристики, такі як фінансовий стан, ліквідність, платоспроможність, надійність, стабільність; сукупність фінансових станів банку в кожен момент часу формують фінансову стійкість банку як динамічну характеристику, яка складається з багатьох статичних оцінок; в процесі забезпечення фінансової стійкості необхідно розрізняти фінансову стійкість окремого банку та фінансову стійкість банківської системи.

Можна зробити висновок, що за допомогою певних фінансових показників виражається фінансова стійкість комерційного банку, якою, у свою чергу, можна керувати шляхом здійснення комплексу заходів, спрямованих на зміцнення позицій кредитної організації у банківській системі загалом. Це досягається насамперед виробленням ефективної стратегії розвитку банку та забезпеченням оптимального фінансового становища. Загалом управління фінансовою стійкістю банку включає регулювання всіх видів стійкості. Сукупність організаційної та фінансової стійкості нерозривно пов'язана з процесом прийняття стратегічних рішень і передбачає збирання, обробку інформації, вироблення рішень, аналіз, контроль, організацію, регулювання та оптимізацію організаційної структури поряд з бізнес-плануванням банку, його підрозділів, менеджментом персоналу банку.

1.2. Фактори впливу на забезпечення фінансової стійкості банку

Застосовуючи суб'єктивний підхід до поняття фінансової стійкості, можна визначити, що фінансова стійкість комерційного банку – це здатність банку будь-коли надавати повний спектр фінансових послуг, зберігати та примножувати капітал акціонерів та виконувати роль фінансового посередника у банківській системі, виконуючи функції, необхідні для підтримки економіки, щоб не порушувати довіру клієнтів, власників, банківських менеджерів та регуляторів до безперервної та ефективної діяльності банку.

Загальна класифікація факторів, що впливають на забезпечення фінансової стійкості подано у додатку Б.

На думку Ю. С. Довгаль та Р. О. Чамара «не існує загальноприйнятої та чіткої класифікації факторів, які здатні здійснювати вплив на фінансову стійкість: на сьогоднішній день систематизоване вивчення факторів, що визначають фінансову стійкість банку, не носить закінченого характеру. З кожним роком виникають все нові та нові загрози для банківської діяльності, окрім раніше відомих. Їх поділяють на зовнішні та внутрішні, які також називають екзогенними та ендегенними» [26, с. 131].

В. В. Рисін «до факторів впливу на фінансову стійкість кредитної установи відносить: коливання, а особливо зниження, якості активів; зниження ліквідності; зниження рівня капіталізації; скорочення ресурсної бази; зростання процентних ставок; втрата іміджу та довіри з боку вкладників (відтік коштів); збільшення обсягів неповернених кредитів; складність із залученням зовнішніх інвестицій; зниження кредитних рейтингів банків» [57].

Фактори, що впливають на фінансову стійкість банків, можуть відігравати як стабілізуючу, так і дестабілізуючу роль. Економічна ситуація в країні на даний момент є найважливішим фактором, який впливає на фінансову стійкість банку. До того ж слід враховувати фактори не тільки макроекономічного, але мікроекономічного рівнів. Також дуже важливо враховувати клімат, який панує всередині країни. Податкова політика також істотно впливає на забезпечення фінансової стійкості комерційних банків. Також необхідно вивчати загальноекономічні фактори, такі як рівень зайнятості, зростання чи спад виробництва. Важливими є соціальні та політичні фактори. Крім того, все більшу роль має відігравати послідовний розгляд цих факторів. Необхідно враховувати політику всіх рівнів влади, а також рівень довіри до банківського сектора. Варто зазначити, що обов'язково потрібно враховувати групу фінансових факторів, до яких у свою чергу можна віднести: кредитну, відсоткову та валютну політику центрального банку, стан валютного ринку.

Вище зазначені фактори є зовнішніми та впливають на фінансову стійкість банку. До того ж потрібно брати до уваги так звані внутрішні фактори, які безпосередньо залежать від функціонування банку. Таким чином, існує 2 групи факторів, які залежать від характеру впливу, а саме внутрішні та зовнішні. До факторів зовнішнього характеру можна віднести: фінансові, соціально-політичні та економічні. До факторів економічного характеру можна зарахувати: податкову політику, рівень дефіциту державного бюджету, стан платіжного балансу, інвестиційний клімат, стан економіки. До факторів соціально-політичного характеру можна віднести: стабільність уряду, політичну стабільність, і навіть соціальну стабільність. У свою чергу до факторів фінансового характеру можна віднести: обсяг валютних резервів, валютну, процентну та кредитну політику центрального банку.

Відповідно до роботи Н. В. Гребенюка, «зовнішні фактори залежно від рівня їх впливу традиційно включають сукупність факторів мікросередовища, макросередовища та мегасередовища» [20, с. 258].

В сучасних економічних умовах найбільший вплив на фінансову стійкість банків спричиняють саме зовнішні фактори, задаючи визначені, не залежні від самих банків, параметри їх діяльності. До зовнішніх факторів слід віднести: фінансово-економічні та соціально-політичні (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Зовнішні фактори, що впливають на забезпеченість фінансової стійкості банку

Примітка. Складено автором.

Один із зовнішніх факторів є рівень інфляції в країні, який відображається на фінансовій стійкості банку через знецінення активів і пасивів у національній валюті. Зокрема, при високій інфляції достатньо знеціненими повертаються кредити у гривнях, фактично зменшуються резерви в національній валюті, зменшується фактична величина капіталу, який формується у гривнях. Крім того, неправильно сформована валютна позиція, тобто співвідношення між вимогами і зобов'язаннями банку у різних валютах та банківських металах, за непередбаченої інфляції може призвести до серйозних фінансових втрат і навіть банкрутства, як це має місце протягом останніх років серед низки українських банків. Нехтувати інфляційним чинником зовнішнього середовища ні в якому разі не можна.

Вагомий вплив на фінансову стійкість банків має грошово-кредитна політика НБУ, яка через встановлення мінімального розміру обов'язкових резервів, величину облікової ставки та операції на відкритому ринку регулює значну кількість процесів у банківській системі та кожному банку зокрема [22].

Стан економіки країни, який визначається обсягом ВВП, економічним зростанням, рівнем виробництва і дохідності різних галузей промисловості, рівнем зайнятості створює інші передумови розвитку банківського бізнесу. Погіршення вказаних показників спричиняє зниження ділової активності суб'єктів господарювання, зменшення попиту на банківські послуги та погіршення фінансового стану банків [62]. Подібним чином впливає і стан грошового ринку, який через розвиток фондового ринку, валютного, страхового та ринку позичкових капіталів відкриває нові інструменти управління фінансовою стабільністю. Нерозвиненість вказаних складових грошового ринку звужує ці можливості.

Також на фінансову стійкість впливає стан світової економіки. Невизначеність курсу долара США у світовому масштабі негативно позначається на вартості банківського капіталу та його активах у цій валюті. Погіршення стану світової економіки призводить до перерозподілу капіталу між країнами, зменшує інвестиційні вливання та спричиняє падіння темпів економічного розвитку [36, с. 326].

Аналіз соціально-політичної групи зовнішніх факторів, чільне місце серед яких займає законодавство країни та система банківського регулювання і нагляду показав, що саме законодавство, яке складається із законів, постанов, декретів Верховної Ради України, Президента та Уряду, а також положень, рекомендацій та інструкцій Національного банку, визначає загальні можливості та обмеження банківської діяльності і встановлює базові показники стабільності. У свою чергу, система банківського регулювання і нагляду, встановлюючи економічні нормативи діяльності та здійснюючи контроль за банками, безпосередньо відслідковує усі тенденції в них і приймає заходів щодо підтримки фінансової стабільності банків.

До факторів, які впливають на фінансовий стан банків на думку Р. С. Квасницької слід віднести: «найважливішими ендогенними (внутрішніми) факторами, що впливають на рівень фінансової стійкості комерційного банку є: структура банківських продуктів чи послуг; величина і структура витрат; склад

фінансових ресурсів; достатність капіталу; якість активів та зобов'язань; платоспроможність банківської установи; рівень рентабельності; рівень управління; здатність до інновацій; технічна оснащеність; забезпеченість технологіями; стан внутрішнього контролю. Тоді як серед екзогенних (зовнішніх) вважаємо доцільним виділити: економічні умови господарювання; соціальну ситуацію в суспільстві; політичну стабільність; стан грошового ринку; кредитну і процентну політику НБУ; ефективність валютної політики; податкову політику; інвестиційний клімат; ступінь досконалості законодавства, що стосується банківської сфери» [33].

Г. Р. Балянт та О. В. Крухмаль «особливе значення надають внутрішнім факторам, що впливають на фінансовий стан банків, серед яких перевагу надають факторам ефективності управління (рівень менеджменту, маркетингу, стратегічних рішень, ін.) та технологічному оснащенню процесу (наявність високого рівня програмного забезпечення, нового продукту, загальної якості банківських послуг, тощо). Але не зважаючи на важливість управління та технологій, найбільш вагомими науковці вважають саме фінансові фактори (такі як ліквідність, платоспроможність рентабельність)» [4, с. 14; 38, с. 44].

Дані фактори мають значний вплив на безпосереднє досягнення ними фінансової стійкості, а також для всіх комерційних банків вони є загальними. Зазначимо, що дані фактори безпосередньо впливають на стан банку, це можна пояснити ступенем обліку зовнішніх та внутрішніх груп факторів при управлінні його діяльністю, засадами функціонування банку, його стратегічними цілями тощо. Аналіз балансових показників пов'язані з вивченням фінансово-господарську діяльність банку. Вона проводиться шляхом виявлення факторів, тенденцій та пропорцій економічних процесів, обґрунтування напрямів розвитку банку.

Внутрішні фактори поділяються на фінансові та організаційні (рис. 1.3). До фінансових належать достатність і величина власного капіталу, ліквідність, величина і якість активів, якість зобов'язань, прибутковість банку та управління ризиками. Організаційні поділяються на рівень досвідченості

керівництва та персоналу, організаційну структуру банку, ефективність системи планування, а також технологічне та маркетингове забезпечення.

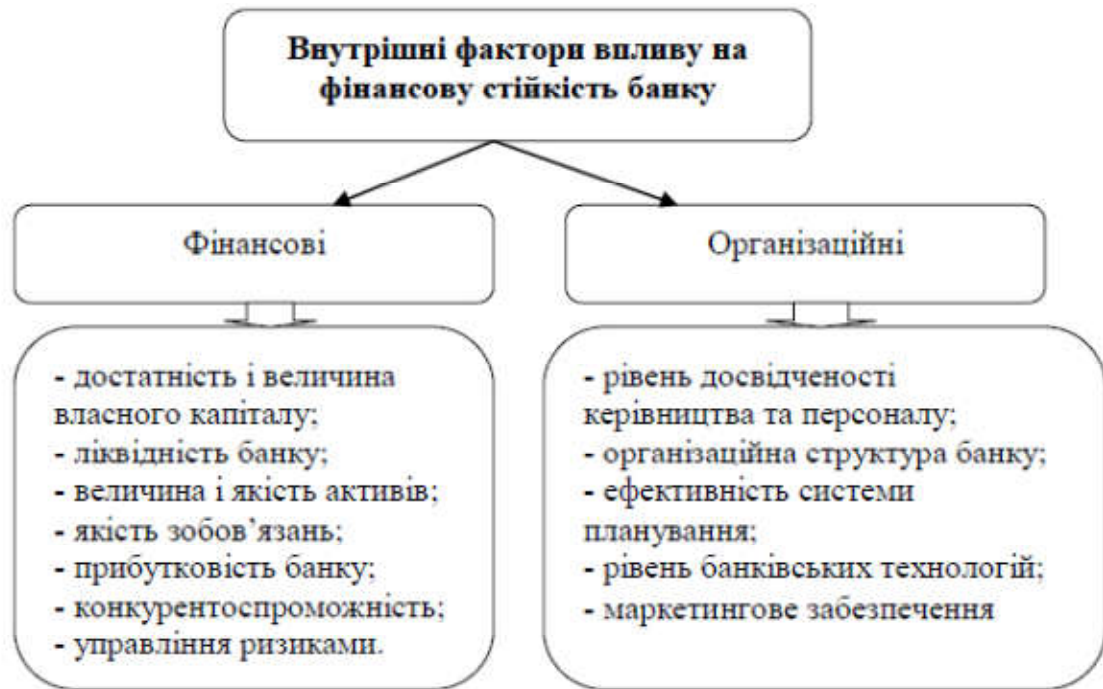

Рис. 1.3. Внутрішні фактори, що впливають на фінансову стійкість банку

Примітка. Складено автором.

Аналізуючи фактори можна визначити існуючі напрямки подальшого розвитку банку та об'єкти інвестування для отримання найбільшого прибутку; група соціально-маркетингових факторів включає обсяг та склад клієнтської бази, рівень популяризації банку в ЗМІ (загалом в країні та в конкретних регіонах), рівень обслуговування клієнтів (швидкість надання банківських послуг, ефективність обслуговування, кваліфікованість персоналу, місця розміщення банківських відділень з погляду досягнення ними найбільшої прибутковості та їх зручність), рейтинг банківської установи в порівнянні з конкурентами.

Особливе значення має власний капітал банку, зокрема коли банк вже успішно функціонує і забезпечує свою діяльність за рахунок залучених коштів і прибутку, значення власного капіталу не зменшується, адже саме він є джерелом поглинання негативного фінансового результату та ризиків

банківської діяльності. Крім того, достатність власного капіталу показує міру відповідальності, яку беруть на себе власники банку, а високе значення цього показника стримує їх від надмірних ризиків.

Ліквідність банку відображає не лише його здатність вчасно розраховуватись по своїх зобов'язаннях, а й показує спроможність банку видавати кредити і проводити інші активні операції у строк та в обсягах необхідних клієнтам [37]. Цей фактор відіграє провідну роль у забезпеченні стабільного функціонування банку, оскільки підтримує довіру до банківської установи. Як тільки банк виявиться неспроможним вчасно повернути кошти і буде нездатним видавати кредити, вкладники поспішать вилучати кошти, а підприємства переведуть рахунки в інші банки. Оскільки це спричинить кризову ситуацію і може призвести до банкрутства, підтримку достатнього рівня ліквідності розглядаємо як найважливіший чинник забезпечення фінансової стабільності банку.

Надзвичайно великий вплив на фінансову стійкість банку та управління нею має і величина та якість активів [60, с. 64]. Зокрема, величина активів визначає фінансові можливості банку та його місце у банківській системі – чим більшим є обсяг активів банку, тим впевненіше він себе почуває і тим менше залежить від інших чинників, таких як конкуренція, можливості акціонерів тощо. Крім того, саме якість активів має визначальний вплив на ліквідність банку, його прибутковість та рівень ризикованості, адже структура активів показує у що саме вкладаються кошти банку – який вони приносять дохід, на який строк розміщуються та який мають рівень ризику [50, с. 307]. Надмірна концентрація активів в одній валюті, в одну галузь чи по однотипних клієнтах підвищує ризикованість банку і знижує загальний рівень його фінансової стабільності.

Безпосереднє відношення до фінансової стійкості банку має також якість зобов'язань, яка показує за рахунок яких джерел (крім власного капіталу) формуються активи і наскільки ці джерела є надійними щодо дострокового їх вилучення. Найнадійнішим, звичайно, є власний капітал, але оскільки основним

фінансовим ресурсом банків є залучені кошти, величезне значення має їх стабільність [39, с. 133]. З цієї точки зору, при нормальних умовах функціонування, найкращою для банку вважаємо ситуацію, коли велика частка зобов'язань формується за рахунок вкладів фізичних осіб, величина кожного з яких не справляє суттєвого впливу при їх достроковому вилученні, а загальний їх обсяг характеризується високим рівнем стабільності.

Серед внутрішніх фінансових факторів, які значно впливають на стабільність функціонування банку та управління нею, виділяють також прибутковість. Вона, як основний показник діяльності, характеризує ефективність використання ресурсів банку і створює передумови його подальшого розвитку [61, с. 139]. Якщо прибутковість банку буде недостатньою, це негативно позначиться на прирості капіталу, вкладеннях у нові програми, виявиться у невдоволенні акціонерів, які прагнуть дивідендів, і негативно позначиться на фінансовій стабільності в цілому. Банк, як і будь-яке підприємство, повинен бути прибутковим.

Найбільшою мірою визначає загальний рівень фінансової стійкості банку величина ризику. В процесі здійснення своєї діяльності банківська установа стикається з великою кількістю ризикових факторів, які можуть похитнути її фінансову стійкість. З цієї причини формування ефективного управління ризиками є одним з найважливіших напрямків менеджменту банку.

Таким чином, фінансова стійкість банку є складним загальноекономічним поняттям, що вимагає постійного спостереження, і може бути досягнута за умов дотримання всіх її складових. Як бачимо, на фінансову стійкість комерційного банку впливає безліч факторів, але не всіма з них керівництво банку може керувати. Багато хто є даністю, і завдання керівництва в такому разі – своєчасно на них реагувати, приймати адекватні загрозам та ризикам заходи. Забезпечення фінансової стійкості комерційних банків є основою ефективної роботи всієї банківської системи. Тому основне завдання керівництва банків, а також центрального банку полягає у формуванні такої системи управління фінансовою стійкістю, яка була б здатна покрити ризики,

забезпечити прибутковість та реалізувати соціально-економічне значення банків у модернізації економіки.

1.3. Механізм забезпечення фінансової стійкості банку

Необхідність та мета механізму забезпечення фінансовою стійкістю комерційних банків зумовлено: необхідністю створення базових передумов до виконання банками своїх функцій, реалізації участі в економіці. Усе це позначається на надійності банківської системи загалом, на економічному розвитку країни та швидкості ринкових перетворень у процесі суспільного відтворення. Ефективне функціонування механізму забезпечення сталості банків залежить від дотримання ними комплексу принципів (рис. 1.4).

При цьому необхідно враховувати такі положення. По-перше, на ефективність функціонування механізму керування фінансовою стійкістю банку впливає взаємодія, впорядкованість та спрямованість його елементів для досягнення основної мети. По-друге, важливе значення у процесі управління стійкістю відіграють рівень зв'язків між елементами структури банку, його клієнтами та акціонерами. Виходячи з цього, можна дійти невтішного висновку, що ефективність даного механізму безпосередньо залежить від рівня організаційної стійкості банку.

Механізм забезпечення фінансової стійкості банку це комплекс інструментів та методів, що спрямовуються на підвищення рівня його фінансову стійкість. Ефективне функціонування цього механізму забезпечує досягнення тактичних та стратегічних цілей щодо підтримки високого рівня сталості банку.

Рис. 1.4. Принципи механізму забезпечення фінансової стійкості банку

Примітка. Складено автором.

А. О. Золковер та А. О. Гуменюк в своєму дослідженні «вказують, що механізм управління фінансовою стійкістю банківських установ це сукупність методів, інструментів управління та інших елементів, що застосовуються управлінським персоналом і спрямовані на посилення фінансової стійкості. Це цілісна система, яка складається з взаємопов'язаних елементів, які в своїй сукупності відображають певні заходи, які застосовують менеджери для управління фінансовою стійкістю» [29, с. 33].

До базових функцій механізму забезпечення фінансової стійкості банку належать такі: діагностична; превентивна; акумуляційна; перерозподільна; захисна; регулююча (управлінська); контрольна. За допомогою специфічних методів фінансового аналізу, що поділяються на формалізовані та неформалізовані (додаток В), та на основі відібраної інформації

уможлиблюється проведення комплексного аналізу фінансового стану банківської установи.

Процес управління фінансовою стійкістю банківської установи включає в себе певні методи управління, які складаються з планування, аналізу, оцінки, процедури внутрішнього регулювання та контролю. В процесі управління фахівці використовують інструменти, що включають в себе капітал, активи, зобов'язання, прибуток. Об'єктами управління фінансовою стійкістю є якість активів, достатність власного капіталу, рівень ліквідності та платоспроможності.

Вітчизняними та зарубіжними науковцями було розроблено механізм управління фінансовою стійкістю банку, який складається з кількох блоків (рис. 1.5): суб'єкт та об'єкт управління (фінансова стійкість у вузькому сенсі); принципи управління фінансовою стійкістю (збалансованість, інтеграція, множинність джерел фінансування, інноваційність); інструменти управління фінансовою стійкістю (бюджетування, бенчмаркінг, фінансовий контролінг, збалансована система показників, фінансовий інжиніринг); функції управління фінансовою стійкістю (планування, аналіз, оцінка, регулювання, контроль); методи управління фінансовою стійкістю (економічні, адміністративні).

На думку І. Васькович, А. Золковера, В. Кочеткова та А. Олійника «формування ефективного механізму управління фінансовою стійкістю банку повинно відбуватися через підвищення оперативності і якості аналізу і оцінки фінансової стійкості, досягнення певних пропорцій між усіма складовими компонентами механізму управління фінансовою стійкістю, розширення практики оцінки ризиків» [13; 29; 37; 44].

На наш погляд, у сучасній економічній літературі всі підходи до оцінки фінансової стійкості банків можна поділити на статистичні, економіко-математичні, емпіричні та змішані. Економіко-математичні та статистичні методи передбачають використання математичного інструментарію для створення системи економічних показників, зокрема, математичного моделювання, кореляційного аналізу тощо. Емпіричний підхід передбачає, що

відбір, групування й визначення вагових значень економічних показників, які використовуються для оцінки фінансової стійкості банків, ґрунтується на висновках експертів. Сучасний стан розвитку банківської системи свідчить, що наведені підходи в чистому вигляді зустрічаються рідко, а найчастіше використовується змішаний підхід. Прикладом використання такого підходу є індексний метод, який передбачає розрахунки на двох рівнях – параметричних коефіцієнтів та узагальнюючого індексу.

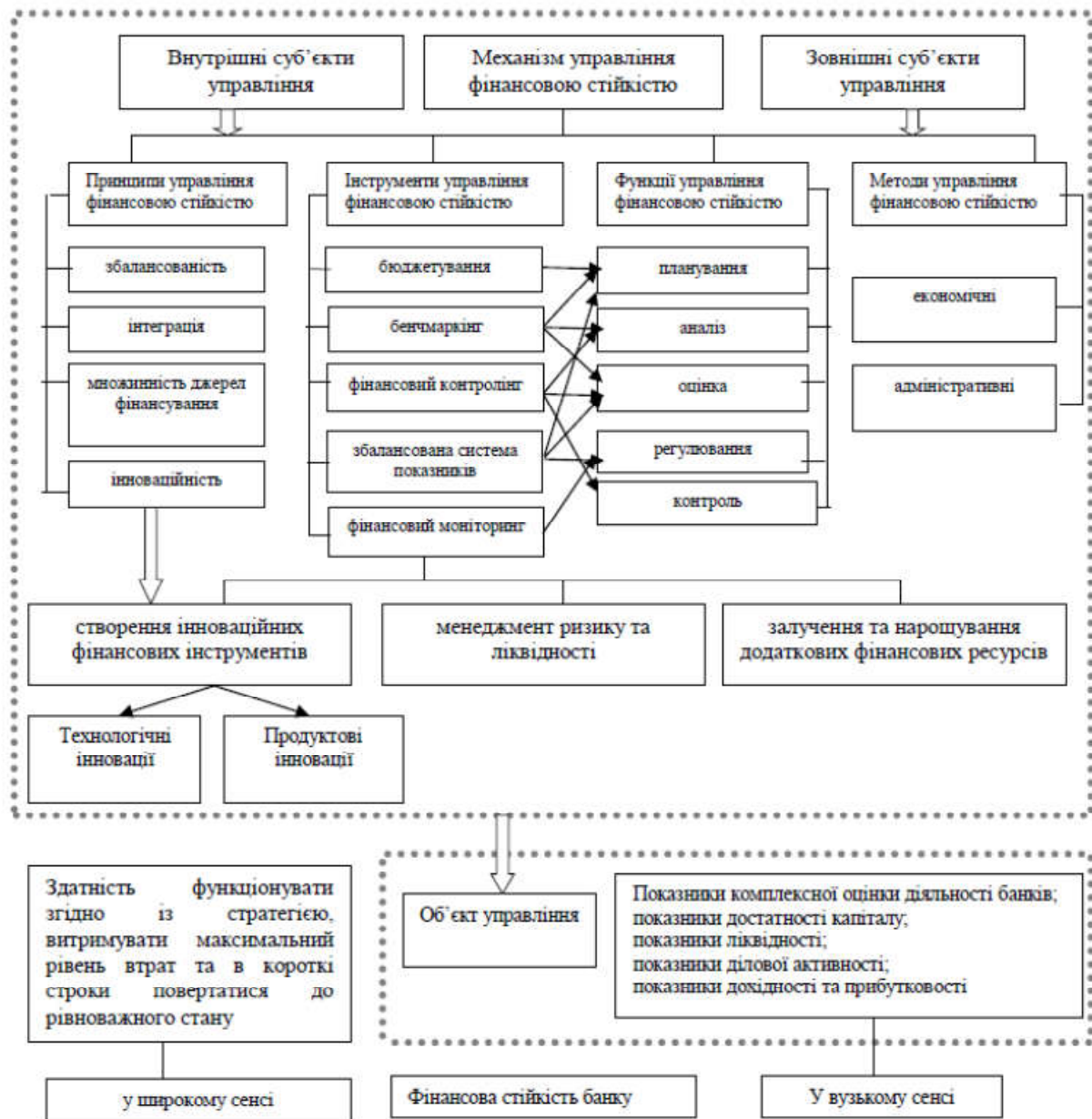

Рис. 1.5. Механізм управління фінансовою стійкістю банку [13]

Кожний банк використовує самостійно розроблені методики, що формуються на основі показників, які дають змогу оцінити фінансовий стан банків виходячи з оцінки: фінансової стійкості; ділової активності; ліквідності; ефективності управління [35, с. 16].

В даний час розроблено безліч авторських методик оцінки фінансової стійкості банку, але всі їх об'єднує мету визначення такого стану банку, за якого буде забезпечуватися належний рівень достатності, якості, ліквідності та прибутковості основних компонентів банківської діяльності.

У банківській практиці виділяють два основні підходи до оцінювання діяльності банків. Перший передбачає аналіз системи показників досліджуваного банку й порівняння їх з аналогічними показниками фінансово стійкими банками. Другий підхід базується на проведенні рейтингового оцінювання [55].

На практиці оцінювання фінансової стійкості банків здійснюють органи державного регулювання банківською діяльністю (в особі центрального банку), безпосередньо банки в межах партнерських відносин та незалежні експертні групи або рейтингові агенції. Тому найпростішим з точки зору аналітичного апарату є метод коефіцієнтів. Він полягає в тому, що за даними бухгалтерської звітності банків обраховуються показники, які характеризують стан і діяльність банків. На наш погляд, тут доцільно звернутися до показників, запропонованих Інструкцією НБУ «Про порядок регулювання діяльності банків України» [46].

Незважаючи на те, що коефіцієнтний аналіз є доволі простим, доступним і легко реалізується на практиці, він не є оптимальним методичним підходом до вирішення проблеми комплексної оцінки фінансової стійкості банків. Адже відсутність форм урахування зв'язків між окремими коефіцієнтами, їх відносна автономність, різні рівні критичних значень і непорівнюваність унеможливають формування інтегральних, узагальнюючих оцінок. Оцінка за методом коефіцієнтів ускладнюється ще й тим, що одні аналітичні показники характеризують діяльність банків з позитивного боку, а інші – з негативного, тобто одні й ті ж значення коефіцієнтів можуть бути наслідком різних причин.

До наступної групи методів оцінювання фінансової стійкості банку належать рейтингові системи оцінювання. Рейтинги дають додаткову аналітичну інформацію для оцінювання тенденцій розвитку банківської системи та фінансових ризиків. В основному для рейтингових оцінок використовують такі основні групи параметрів, як: надійність, стабільність, кредитоспроможність, ліквідність, політика залучення пасивів, кредити, акції та цінні папери, інвестиції, політика розвитку банку, клієнти та сервіс, технічне оснащення банку. Приведений перелік виділених параметрів є не повний. Однак, традиційно в більшості рейтингів виокремлюють п'ять характеристик: достатність капіталу, якість активів, ліквідність балансу, рівень прибутковості активів і якість банківського менеджменту [58, с. 49].

Розрахунок показників за рейтинговими системами допомагає виявляти напрямки розвитку кредитно-фінансового ринку та робити висновки про стан банківської системи. Кредиторам і вкладникам вона допомагає визначитись у виборі банку для розміщення тимчасово вільних коштів, а керівництву банку – визначити подальшу політику розвитку банківської діяльності.

З метою контролю за фінансовою стійкістю банківських установ Національний банк України використовує ряд економічних нормативів. В табл. 1.1 наведено базові нормативи банківської системи України.

Таблиця 1.1

Обов'язкові економічні нормативи банківської системи в Україні [52]

Норматив	Назва нормативу
H1	Регулятивний капітал (млн. грн.)
H2	Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (не менше 10%)
H3	Норматив достатності основного капіталу (не менше 7%)
H6	Норматив короткострокової ліквідності (не менше 60%)
H7	Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (не більше 25%)
H8	Норматив великих кредитних ризиків (не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу)
H9	Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (не більше 25%)
H11	Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (не більше 15%)
H12	Норматив загальної суми інвестування (не більше 60%)

Контроль за дотриманням рівня економічних нормативів в діяльності банківських установ є одним з інструментів моніторингу загального фінансового стану як в цілому по банківській системі, так і по окремій фінансовій організації в Україні.

Для підтримання належного рівня дієвості механізму оцінки фінансового стану варто звернути увагу не тільки на оцінку внутрішнього середовища банку, але й провести аналіз тенденцій розвитку банківської системи країни в цілому. На основі такого аналізу можна визначити конкретну позицію банківської установи на ринку, його переваги та недоліки із застосуванням SWOT-аналізу, провести прогностичний аналіз результатів діяльності окремих банківських установ та дослідити тенденції розвитку банківської системи в цілому [30, с. 43-44].

Таким чином, механізм управління фінансовою стійкістю та станом банківської установи включає в себе велику кількість різних аспектів, що включають в себе норми законодавства, інструменти управління, контроль над факторами впливу та ризиками діяльності. З метою об'єктивного оцінювання досягнутих фінансових результатів, виявлення резервів підвищення прибутковості за прийнятного рівня ризику в практичній діяльності банки використовують методи оцінювання фінансової стійкості.

Висновки до розділу 1

Одним з головних аспектів забезпечення фінансової стійкості банку є вчасне виявлення, оцінка та протидія найбільш вагомим негативним факторам, що здійснюють вплив на банківську установу. Їх поділяють за напрямом дії – на зовнішні та внутрішні фактори впливу. Ефективність роботи банківської установи, її спроможність протидіяти негативним факторам суттєво залежить від механізму управління фінансовою стійкістю банку, що становить сукупність методів та інструментів управління, які особи керування використовують і направляють на забезпечення фінансової стабільності комерційних банків.

Всю сукупність підходів до оцінювання фінансової стійкості банків згруповано в групи: метод коефіцієнтів, рейтингові методи, математично-статистичні методи. Відрізняються використовувані методи параметрами, на які вони орієнтовані, показниками, на які спираються, та способами представлення результатів. Аналізовані методики мають свої переваги та недоліки. Оцінка фінансової стійкості комерційного банку має бути комплексною. Необхідно враховувати як кількісні, так і якісні показники оцінки, одночасно аналізувати зовнішні та системні ризики.

Головним інструментом визначення фінансового стану та інших показників банку є фінансовий аналіз. У рамках фінансового аналізу застосовуються такі методи як: метод фінансових коефіцієнтів, факторний, порівняльний, трендовий, вертикальний та горизонтальний аналіз. При оцінці фінансового стану комерційного банку враховуються такі показники: показники, що оцінюють рівень прийнятих банком ризиків; показники якості та структури активів; показники достатності власні кошти (капіталу) банку та інше.

Задля досягнення фінансової стійкості комерційних банків необхідне формування основних шляхів її розвитку. Ними можуть бути: зниження проблемної заборгованості у структурі кредитних портфельів; підвищення рівня капіталізації всіх суб'єктів банківського сектора; відновлення та зміцнення зв'язків з інвесторами як вітчизняних, так і іноземних держав.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

2.1. Аналіз впливу показників діяльності банківських установ на їх фінансову стійкість

Фінансова стійкість комерційних банків та банківського сектора загалом визначає стабільність усієї економіки країни. Це можна пояснити тим, що велика частка руху коштів здійснюється за допомогою банківських операцій, а також це – здійснення емісійних функцій цими суб'єктами економіки. Виходячи із сказаного, керівні органи, органи влади, суб'єкти економіки ставлять собі завдання підтримки ефективної фінансової стійкості комерційних банків. Багато в чому це виявляється у реалізації підготовленої ефективної та раціональної грошово-кредитної політики, аналіз та моніторинг

функціонування реального та фінансового сектору економіки, максимально можливе зниження ризиків, вирівнювання доходів та, по можливості, зниження видатків. Ці заходи дозволять забезпечити вдосконалення та поліпшення послуг комерційними банками, які вони реалізують фізичним та юридичним особам. Неспланована та неорганізована національна політика не лише негативно позначиться на економічній стійкості банківського сектора, але й значною мірою – на підприємствах та організаціях, що функціонують на ринку.

Фінансова стійкість банку досягається за дотримання умов:

- платоспроможності, що характеризується фінансовим станом, за якого банк може своєчасно погашати свої зобов'язання;
- кошти банку, яких достатньо для оплати короткострокових та довгострокових зобов'язань комерційного банку;
- наявність додаткових фінансових, виробничих та правових ресурсів, що характеризують рівень фінансової стійкості для реалізації поточних та стратегічних планів розвитку

Протягом аналізованого періоду структура банківської системи зазнала змін, що пояснюється з ліквідацією ряду банківських установ, які не змогли виконати вимоги Національного банку України в частині поповнення власного капіталу та ефективного управління установами. Станом на 01.01.2021 р. у банківській системі нараховується 73 банки проти 163 які функціонували у 2015 р. (рис. 2.1).

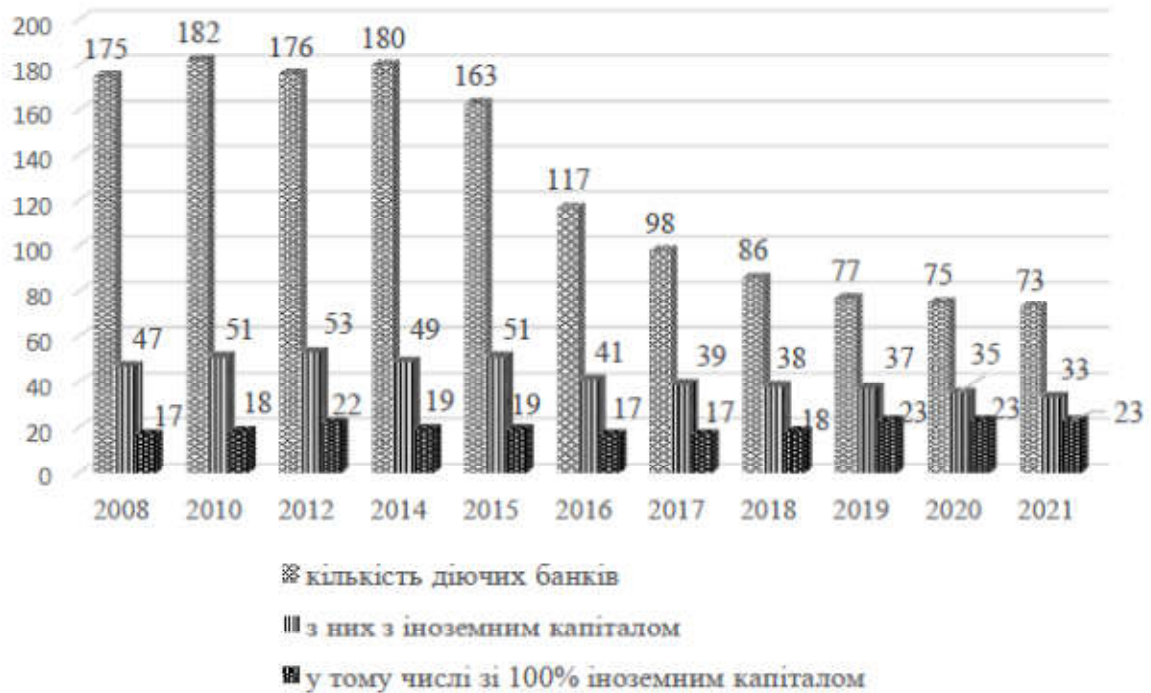

Рис. 2.1. Динаміки кількості банків України [46]

Дане зменшення кількості установ відбулось у зв'язку з погіршення платоспроможності банківських установ, до яких було запроваджено тимчасову адміністрацію та прийнято рішення про їх ліквідацію.

Окрім того, протягом аналізованого періоду банківські установи застосували форму реорганізації – злиття. Зокрема у 2019 р. відбулось злиття «Альфа-банку» та «Укрсоцбанку».

Національний банк України, з 2016 р. розподіляє банківські установи на наступні групи: «банки з державною часткою – банки, в яких держава прямо чи опосередковано володіє часткою понад 75% статутного капіталу банку; банки іноземних банківських груп – банки, контрольні пакети акцій яких належать іноземним банкам або іноземним фінансово-банківським групам; банки з приватним капіталом – банки, в яких серед кінцевих власників істотної участі є один чи кілька приватних інвесторів, що прямо та/або опосередковано володіють не менше ніж 50% статутного капіталу банку» (рис. 2.2).

Рис. 2.2 Розподіл банків на групи [46]

Підґрунтям стабільного функціонування банківських установ та банківської системи є власний капітал, який формується за рахунок фактично сплаченого статутного капіталу, емісійних різниць, капіталізованих дивідендів та фондів банку, резервів переоцінки необоротних активів і цінних паперів, прибутків (збитків) минулих та поточного років.

Нові зміни у підходах до формування мінімальних розмірів капіталу пов'язано із вимогами центрального банку забезпечити стабільне функціонування банківської системи, а також діяльності банків.

Центральним банком було розроблено «графік поступового приведення статутного капіталу у відповідність до вимог, а саме до розміру, не меншого, ніж: 120 мільйонів гривень – до 17 червня 2016 року; 200 мільйонів гривень – до 11 липня 2017 року; 300 мільйонів гривень – до 11 липня 2018 року; 400 мільйонів гривень – до 11 липня 2019 року; 450 мільйонів гривень – до 11 липня 2020 року; 500 мільйонів гривень – до 11 липня 2024 року» [45].

Мінімальний розмір капіталу становить 200 млн. грн. Виконуючи вимоги щодо приведення статутного капіталу до встановленого графіку банківські установи збільшили статутний капітал і станом на 01.01.2021 р. даний показник

становив 479932 млн. грн., проте варто зазначити, що сукупний власний капітал є меншим, ніж статутний, що пояснюється значними обсягами нагромаджених збитків (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Основні показники капіталу банків [45]

Показники	01.01. 2014	01.01. 2015	01.01. 2016	01.01. 2017	01.01. 2018	01.01. 2019	01.01. 2020	01.01. 2021
Капітал	192599	148023	103713	144431	161108	154960	208533	209460
З нього статутний капітал	185239	180150	206387	278371	495377	465532	470696	479932
Регулятивний капітал	204976	188949	130974	109653	115817	126116	181880	182283
Достатність (адекватність) регулятивного капіталу (Н2), %	18,26	15,6	12,74	12,69	16,10	16,18	21,63	21,98
Рентабельність капіталу, %	0,81	-30,46	-51,91	-116,74	-15,84	14,67	38,65	19,22

Власний капітал є особливою формою банківських ресурсів. Він, на відміну від інших джерел, носить постійний безповоротний характер, має чітко виражену правову основу та функціональну визначеність, є обов'язковою умовою освіти та функціонування будь-якого комерційного банку, тобто. служить стрижнем, який спирається вся діяльність банку з першого дня існування.

Незважаючи на незначну частку в ресурсах комерційного банку (у середньому близько 10-17%), власний капітал виконує життєво важливі функції, які у свою чергу, необхідні для нормального функціонування банку та подальшого його розвитку. Виняток становлять знову створені комерційні банки, чия діяльність із залучення депозитів знаходиться на початковій стадії, а також більшість середніх та дрібних банків, частка власного капіталу в загальній сумі ресурсів яких значно перевищує рівень, що складається в цілому по регіону або банківського сектора в цілому. Підтримка невеликими банками частки власного капіталу більш високому рівні пов'язано, передусім, з більшою ймовірністю виникнення в них кризових ситуацій та їх наслідків.

Однією зі складових інтегральної характеристики фінансової стійкості комерційних банків є достатність капіталу, яка характеризує відношення регулятивного капіталу до зважених на ризик активів. Саме достатність капіталу використовується регуляторними органами як індикатор фінансової стійкості банку (норматив Н2). Незважаючи на те, що регулятивний капітал банківського сектору за останні десять років збільшився, а фактичне значення показника адекватності регулятивного капіталу по банківській системі в цілому є вищим ніж його нормативне значення – 10 %, питання забезпечення належного рівня достатності капіталу є вкрай важливим як для окремих банків, так і для Національного банку зокрема.

Надзвичайно важливу роль в межах визначення фінансової стійкості банків, відіграє стійкість ресурсної бази, як першооснови здійснення кредитних операцій. Саме достатність та якість ресурсної бази, її стабільність та відповідність напрямам використання є основою ефективного та стійкого функціонування банків.

Комерційні банки використовують свої ресурси для короткострокового та довгострокового кредитування на всіх етапах виробничого процесу, просування товарів на ринок, закріплення конкурентних позицій торгово-промислових підприємств у країні і там, виступаючи посередником у розподілі капіталу. Виконання банками цієї основної функції, пов'язаної з регулюванням фінансових потоків економіки, сприяє забезпеченню необхідної ресурсної бази. Основним джерелом ресурсної бази є депозити юридичних та фізичних осіб, на долю яких припадає до 95% пасивів. До не депозитних джерел ресурсів відносяться кредити Центрального банку, міжбанківські кредити та боргові цінні папери.

Слід зауважити, що протягом останніх років депозитний ринок почав демонструвати ознаки відновлення. За підсумками 2020 р. зобов'язання банків збільшилися і станом на 01.01.2021 р. становили 1613381 млн. грн., Динаміка та структура зобов'язань банківської системи подана на рис. 2.3. Основною складовою клієнтського портфеля залишались кошти населення.

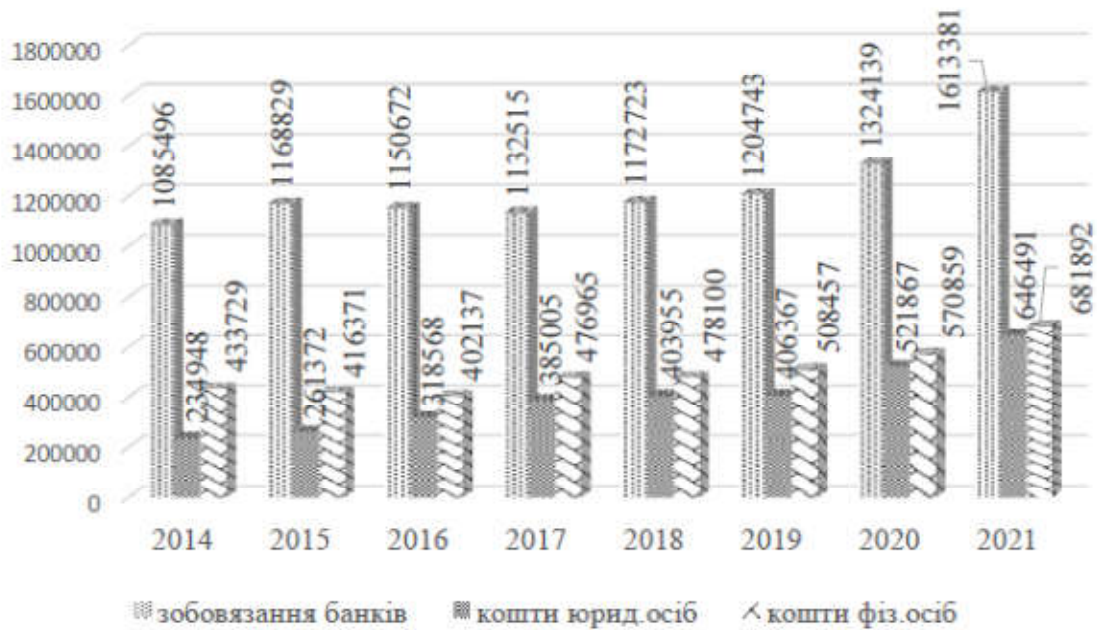

Рис. 2.3. Динаміка та структура зобов'язань банківської системи [45]

В межах ринкової економіки певний рівень фінансової стійкості створює необхідний запас міцності та безпеки фінансової системи перед існуючими та виникаючими зовнішніми та внутрішніми загрозами. Адже загроза втрати економічної безпеки є потенційною можливістю впливу різних факторів на фінансовий розвиток та стійкість, які можуть призвести до збитків, економічної кризи або банкрутство. Характеристиками активів банку як операцій пов'язаних із розміщенням фінансових коштів, є розмір, структура та якість – дохідність, ліквідність, ризик. При аналізі діяльності банку визначається прибутковість активів, яка виражена у доходах від використання коштів банку та у вартості використовуваних коштів. Активи та пасиви банку характеризують масштаби діяльності, а також використовуються при складанні банківських рейтингів.

Головною метою дослідження активних операцій банків є аналіз узгодженості напрямів використання грошових ресурсів з джерелами їх формування за термінами, за ціною, за ступенем ризику та ін. Адже саме якість та стійкість ресурсної бази значною мірою визначає напрями розміщення ресурсів.

За підсумками 2020 року активи банківського сектору України збільшилися з 1532671 млн. грн. до 1822841 млн. грн. (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Активи банківської системи України [45]

Показники	млн. грн.						
	01.01. 2015	01.01. 2016	01.01. 2017	01.01. 2018	01.01. 2019	01.01. 2020	01.01. 2021
Активи банків	1316852	1293104	1212812	1333831	1359998	1532671	1822841
Готівкові кошти та банківські метали	28337	34353	32206	44443	43327	49538	73174
Кошти в НБУ	27554	27392	45628	37357	50753	83637	37615
Кореспондент ські рахунки, що відкриті в інших банках	99752	129512	116263	96280	84568	153566	176041
Кредити надані:	1006358	965093	996205	1036745	1105954	1038136	960597
- суб'єктам господарюван ня	802582	785918	840017	864412	904750	822237	749335
- фізичним особам	179040	152371	154802	170774	198441	211317	199561
Вкладення в цінні папери	168928	198841	322972	425803	487118	557697	791373
Резерви за активними операціями банків	204931	321303	486238	511062	559227	504557	388449

В структурі активів найбільша частка належить кредитам (80,2%). В структурі кредитного портфеля комерційних банків України найбільшу питому вагу займають кредити надані суб'єктам господарювання. Вони становлять 81,1% від загального обсягу наданих кредитів; кредити, надані фізичним особам – 18,6% [45].

Показниками, що характеризують фінансові результати діяльності комерційних банків, є прибуток та рентабельність. Прибуток – основний комерційний результат роботи підприємства (фірми), є головною та кінцевою метою суб'єктів господарювання всіх форм власності. В загальному у разі прибуток комерційних банків є різницею між доходами та витратами організації. Центральне місце у аналізі фінансових результатів комерційних банків належить вивченню обсягу та структури одержуваних ними доходів,

оскільки вони є головним фактором формування прибутку кредитних організацій.

Результати аналізу показників прибутку дозволяють певною мірою провести типологію та визначити становище банку серед інших кредитних установ. При цьому в процесі аналізу виявляють та оцінюють основних конкурентів банку, визначають фінансові позиції аналізованого банку як лідируючого, середнього або кредитного, що відстає установи групи його банків. З цією метою можуть використовуватися дані рейтингів, формуються з урахуванням часу функціонування банку, величини його первісного капіталу та великої кількості інших факторів.

Протягом аналізованого періоду фінансовий результат функціонування банківської системи був позитивним і станом на 01.01.2021 р. він становив 39727 млн. грн. (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

**Основні показники результатів функціонування
банківської системи України [45], млн. грн.**

Показники	01.01. 2015	01.01. 2016	01.01. 2017	01.01. 2018	01.01. 2019	01.01. 2020	01.01. 2021
Доходи	210201	199193	166143	14599	204554	243102	250171
Витрати	263167	265793	185027	12908	182215	184746	210445
Результат діяльності	-52966	-66600	-18884	1541	22339	58356	39727

Аналізуючи показники фінансової стійкості банківських установ, можна зробити висновок про те, що високий рівень фінансової стійкості передбачає заходи щодо запобігання загрозам та створенню умов для його стабільного, ефективного функціонування для отримання прибутку. Таким чином, необхідність підвищення фінансової стійкості банківської системи обумовлена тим, що стійкість і надійність банку, що знаходиться в центрі економічних, соціальних процесів, реагує на вплив зовнішніх та внутрішніх факторів.

Отже, виходячи з проведеного дослідження, можна зробити висновки, що сучасний стан банківської системи відіграє найважливішу роль у забезпеченні руху грошових потоків. Стратегічним завданням менеджменту залишається

забезпечення позитивного фінансового результату за всіма напрямками діяльності банку шляхом формування оптимальної структури балансу, максимізації доходів та мінімізації витрат. Це ще раз підтверджує комплексність та системність проблеми оцінювання рівня фінансової стійкості банків та їх рентабельності зокрема.

2.2. Роль Національного банку України у забезпеченні фінансової стійкості банків

На сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки, в умовах нестабільності та політичної напруги, ключову роль відіграє ефективна діяльність як Центрального банку, так і всієї банківської системи в цілому, яка забезпечує фінансовими ресурсами підприємства, організації та малий бізнес, що становить основу будь-якої розвиненої ринкової економіки.

Сьогодні центральні банки нагромадили великий досвід оцінки фінансової стійкості на мікрорівні, який ґрунтується на аналізі основних банківських ризиків. Проте оцінка фінансової стійкості банківських систем та заходи щодо її забезпечення вимагають подальшого вдосконалення.

Потреба у забезпеченні фінансовими ресурсами різних суб'єктів господарювання банківськими установами й зумовлює необхідність управління банківським сектором. В даному контексті значної уваги серед окремих різновидів управління банківською діяльністю набуває державне регулювання і нагляд, яке і визначає можливості забезпечення фінансової стійкості банківських установ. В цілому забезпечення фінансової стабільності як системного поняття має передбачати комплекс заходів економічної політики, що реалізуються урядом, центральним банком, органами нагляду за фінансовими інститутами і ринками, іншими уповноваженими органами управління, а також самими учасниками фінансової системи.

Механізм забезпечення фінансової стійкості, який має певний набір інструментів, що використовуються центральним банком з метою збереження стабільності банківської системи включає в себе наступні основні елементи:

- монетарна політика, яка вносить вклад у створення загальноекономічних умов, що сприяють ефективній діяльності банківської системи в цілому, попередження системної нестабільності в банківському секторі і на фінансових ринках;

- мікропруденційний банківський нагляд і регулювання діяльності банківських установ і фінансових ринків, спрямований на підтримання стабільного фінансового стану індивідуальних банків, згладжування різких коливань в діяльності фінансових ринків;

- макропруденційний нагляд, призначений для моніторингу факторів, які безпосередньо чи опосередковано впливають на фінансову стабільність, виявлення чинників вразливості банківського сектора до системних ризиків, рання діагностика системної нестабільності у банківській сфері [55];

- спостереження за фінансовою інфраструктурою і, зокрема, національною платіжною системою і регулювання їх діяльності яке покликане забезпечити безперебійність функціонування і розвиток інфраструктури банківської системи, регулювання взаємовідносин між її учасниками [52];

- публікація на регулярній основі звітів з фінансової стабільності для доведення до відома зацікавлених інститутів і широкої громадськості, результатів роботи з аналізу та моніторингу фінансової стабільності, інформації про фактичні та потенційні ризики, що сприяє підвищенню рівня розуміння громадськістю питань, пов'язаних із забезпеченням фінансової стабільності;

- антикризова політика, яка передбачає вживання заходів, спрямованих на швидку і не витратну локалізацію системної нестабільності в банківському секторі, мінімізацію та усунення її наслідків для економіки при одночасному забезпеченні захисту інтересів інвесторів, кредиторів і вкладників [16].

Національним банком України використовується методологія МВФ, якою передбачено розрахунок 12 основних та 12 рекомендованих індикаторів фінансової стабільності банківського сектору (додаток Г).

На основі розрахунків показників визначається стан банківської системи загалом, та комерційних банків зокрема, що дозволяє сформулювати висновки

щодо поточного стану банківської системи, виявити відповідні тенденції та діагностувати банківські ризики, що є основою для розроблення пропозиції щодо застосування антикризових інструментів управління банківським сектором.

Більшість науковців та практиків «вважають, що для України активне впровадження індикаторів фінансової стійкості у систему макропруденційного регулювання є реальним кроком до розбудови системи оцінки стійкості вітчизняної фінансової системи» [11, с. 312].

Починаючи із 2018 р., з метою уникнення виникнення кризових явищ у банківському секторі, Національним банком України запроваджено процес оцінювання стійкості банків та банківської системи загалом. Відповідно до Положення «Про здійснення оцінки стійкості банків і банківської системи України передбачено три етапи оцінки стійкості банків» (рис. 2.4).

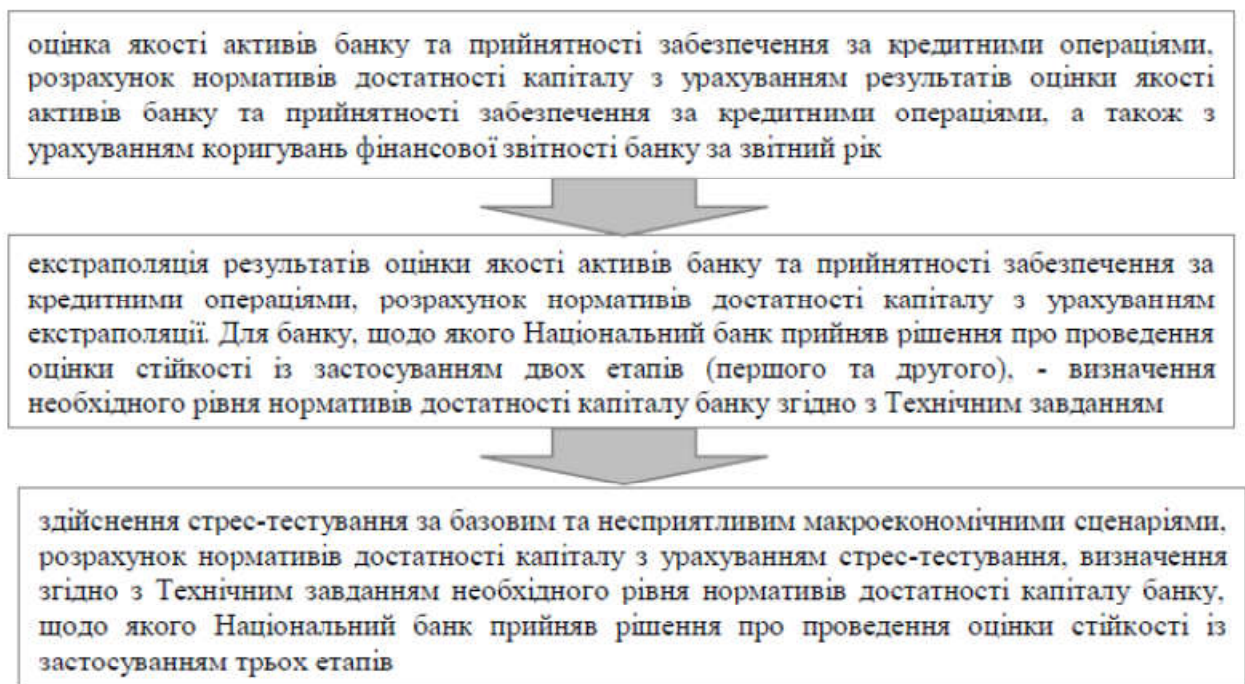

Рис. 2.4. Етапи оцінки стійкості банків [51]

В процесі оцінки стійкості банківського сектору у 2018 р. було використано два макроекономічні сценарії – базовий та несприятливий. Базовий макроекономічний сценарій є близьким до базового прогнозу НБУ. Несприятливий макроекономічний сценарій не є прогнозом. Він побудований на гіпотетичних припущеннях макроекономічних показників, які призводять до

реалізації кредитного та ринкового ризиків в суттєвих обсягах [56]. Несприятливий сценарій розробляється НБУ та ґрунтується на таких припущеннях (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Прогнозна зміна показників за базовий та несприятливий сценарієм [56]

Показник	Фактичні значення та оцінки НБУ 2018	Базовий сценарій			Несприятливий сценарій		
		2019	2020	2021	2019	2020	2021
		За оцінками НБУ					
Реальний ВВП, %	3,4	2,5	2,9	3,7	-4,1	- 3,7	1,0
Номинальний ВВП, %	19,1	11,6	9,4	9,4	17,6	13,3	11,4
Індекс споживчих цін, % (на кінець періоду)	9,8	6,3	5,0	5,0	15,8	14,8	8,8
		За оцінками «Focus Economics»			За оцінками НБУ		
Зниження курсу гривні до дол. США, %	2,2	7,5	3,3	1,0	23,2	11,1	4,1

У зв'язку з посиленням уваги регуляторів до проведення стрес-тестування його практичне застосування вимагає вироблення відповідного методичного забезпечення. Останні дослідження міжнародних органів банківського нагляду та забезпечення фінансової стабільності показують, що в розвинених країнах регулятори фінансових ринків визначають низку вимог до фінансових інститутам з питання ефективної побудови та організації системи стрес-тестування. Наприклад, європейський орган банківського нагляду вимагає проведення стрес-тестування у межах виконання системного аналізу.

Результатом стрес-тестування є оцінка розміру та достатності капіталу (основного та регулятивного) для кожного банку в прогнозному періоді для кожного із двох макроекономічних сценаріїв. Банки повинні виконувати мінімальні вимоги до адекватності основного та регулятивного капіталу за базовим сценарієм та знижені вимоги за несприятливим сценарієм.

Основні положення застосування моделі стрес-тестування банків подано на рис. 2.5.

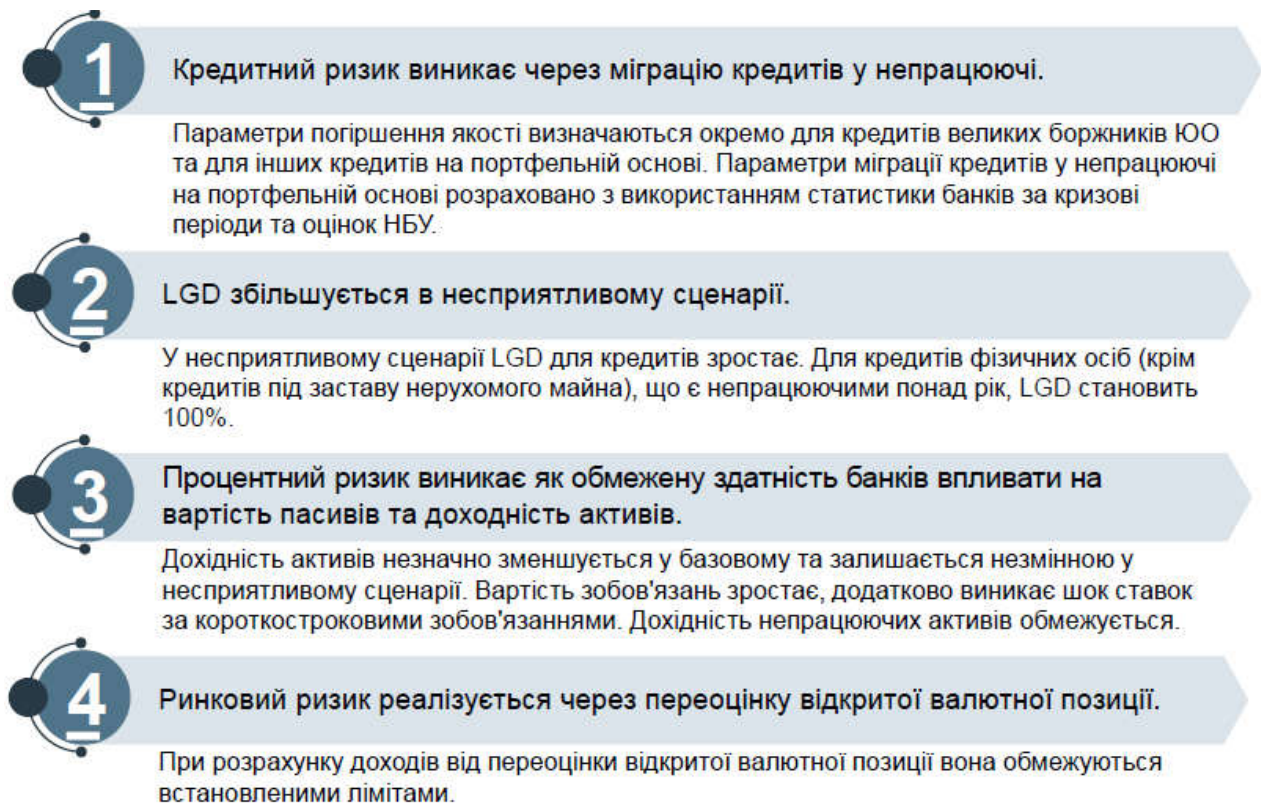

Рис. 2.5. Основні напрями застосування моделі стрес-тестування банків [56]

За результатами проведеного у 2019 р. стрес-тестування визначено, що участь у даному дослідженні прийняло 29 банківських установ, на які сукупно припадає понад 90% активів банківського сектору.

З метою проведення стрес-тестування обиралися банки, найбільші за середнім зваженим значенням трьох показників: зважені на ризик активи, кредити та депозити фізичних осіб. За результатами стрес-тестування встановлено потребу у капіталі для 11-ти банків за обома сценаріями і для 7-ми банків лише за несприятливим сценарієм. Сума кумулятивної потреби у капіталі за базовим сценарієм становить 35,3 млрд. грн. та зростає до 73,8 млрд. грн. у несприятливому сценарії [56] (рис. 2.6). З 29 банків, які проходили стрес-тестування, 18 банків за оцінками не зможуть пройти без значних втрат через кризу у разі її настання [56]. Від цих установ вимагається реструктурувати баланси або збільшити капітал, щоб знизити вразливість до ризиків і створити запас міцності за допомогою буфера капіталу.

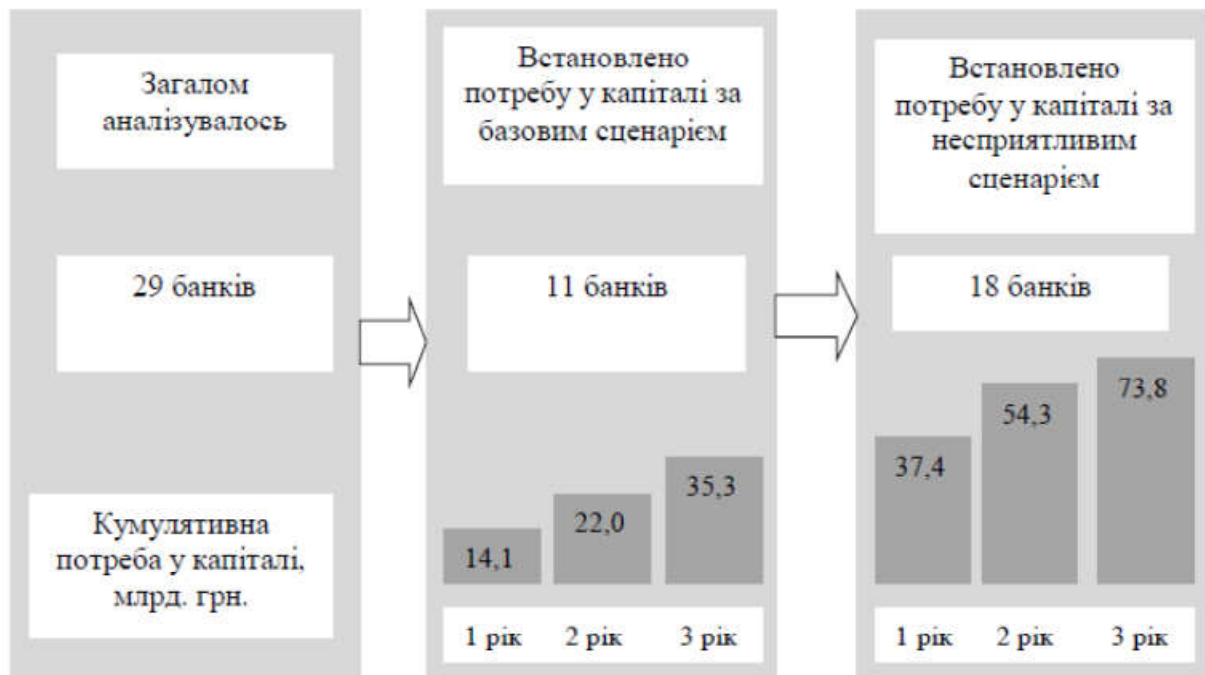

Рис. 2.6. Результати стрес-тестування банків у 2019 р. [56]

Як ми зазначили вище, в останні роки проведення Центральним банком політики позитивно позначилося на стабільності банківської системи країни та зміцненні фінансового стану комерційних банків. В той же час більша частка кредитних продуктів комерційних банків реалізується за підвищеними процентним ставкам, що перевищують середні норми рентабельності за галузями економіки, незважаючи на низькі рівні інфляції (близько 6%) та облікової ставки (8,25%).

Отже, підсумовуючи вище розглянуте зазначимо, що оцінка стійкості банківських установ дає можливість створити «запас міцності» банківської системи з метою подолання можливих кризових явищ; сформуванню розуміння ризиків діяльності банків та розробити ефективний ризик-менеджмент; підвищити рівень фінансової стабільності.

2.3. Оцінювання фінансової стійкості банківських установ у зарубіжних країнах

Головною умовою стабільності банківської системи загалом є стабільність кожного функціонуючого банку в країні. У більшості країн світу

не існує однакових показників оцінки фінансової стійкості, усі вони змінюються залежно від напрямів діяльності банківських установ, базуються на певній сукупності показників, що зорієнтовані на виявлення та отримання узагальнюючої оцінки фінансового стану. Деякі з цих методів спрямовані на визначення динаміки в короткостроковому (довгостроковому) періоді, або на ретроспективний аналіз подій. Методики оцінювання фінансової стійкості також ґрунтуються на маркетинговому аналізі стану ринку, експертних оцінках, математичному моделюванні тощо. У більшості випадків вони, доповнюють один одного, а для отримання оптимального обсягу релевантної інформації часто застосовують кілька методичних підходів одночасно. В табл. 2.5 згруповано методи оцінки фінансової стійкості банківських установ, які використовуються в різних країнах.

Банківські установи в різних країнах можуть використовувати як комплекс різних методів аналізу фінансового стану, так і якийсь один із методів. Серед зазначених методів такі як коефіцієнтний, інтегральний, експертний, метод рейтингування вже давно відомі і активно застосовуються фінансовими аналітиками України. Розглянемо детально особливості зазначених методик оцінки фінансової стійкості.

За визначенням В. М. Кочеткова «рейтинг банку – це узгоджена система оцінки результатів банківської діяльності, яка створена на основі фінансових показників і даних фінансової звітності банку» [37, с. 55]. Призначенням рейтингових методик є ранжирування банків за рівнем їх фінансового стану. Джерелами інформації для рейтингових оцінок слугують фінансові звіти банків, а також дані інспекторських перевірок. Отримані рейтинги дають змогу виявити проблеми у діяльності банків та вжити адекватних заходів щодо їх усунення із боку органів нагляду – на основі диференційованого підходу до комерційних банків.

Таблиця 2.5

Методики оцінки фінансової стійкості банківських установ [53]

№ п/п	Назва системи моніторингу	Країни, що застосовують	Методи, що застосовані	Особливості
1	Системи рейтингових оцінок (поділяється на інсайдерський та дистанцій)	США, Франція, Італія, Україна, Росія, Польща, Чехія, Словаччина, Казахстан	Індексний метод, бальний метод, факторний аналіз, порівняння з показниками лідерів та середніх по групі	Інсайдерські - UBSS, ROCA, BOPEC, CAMEO; дистанційні - CAMELS, PATROL, CAEL, ORAP, CAMELS (в складі BASIC). Італія та Франція мають власні системи PATROL та O.P.A.P.
2	Система комплексних оцінок банківських ризиків	Великобританія, Нідерланди	Індексний та експертний метод	Були розроблені системи RATE (Великобританія) та RAST (Нідерланди).
3	Статистичний метод	США, Франція	Дискримінантний, кореляційний, факторний, регресійний, динаміки та побудови тренду, темпів зростання.	Були розроблені системи SAABA (Франція) та GMS (США).
4	Стрес-тестування	Країни-члени МВФ, США, Україна	Аналіз чутливості портфеля, розрахунок максимальних втрат	Набув популярності після оприлюднення результатів США в 2009 р. та ЄС в 2010 р.
5	Макропруденційний аналіз	Країни-члени МВФ, США	Сценарний аналіз, розрахунок максимальних втрат	Відносно новий метод, що відноситься до комплексного аналізу стану банківської системи

Наступний метод який використовується з метою оцінки фінансової стійкості – це аналіз банківських ризиків на основі системи комплексних оцінок. Комплексна система оцінок базується на визначенні єдиної оцінки на основі оцінки окремих складових (показників) системи, застосуванні методу середнього арифметичного, а також формул з використанням коефіцієнтів вагомості. Особливості розрахунку кінцевого показника залежать від побажань національного регулятора та загальних нормативних вимог країни в якій діє система. На основі комплексного аналізу проводиться оцінка не тільки банку в цілому, а і окремих його складових – підрозділів. В більшості країн такі системи оцінки зазвичай використовують щорічно (через трудомісткість та складність розрахунків). Комплексна система надає можливість користувачу оцінити реальні ризики, їх обсяг та ступінь впливу на банківську установу.

Найбільш поширеними у застосуванні в світі системами комплексних оцінок є такі: RAST (Нідерланди), CAMELS (США, країни ЄС), RATE (Великобританія) [10, с. 20]. RAST використовують для оцінки впливу ризиків на операційну діяльність банку та включає в себе чотири базові етапи: відбір та аналіз наявної фінансової інформації; проведення розподілу установи на великі підрозділи за видами діяльності; проведення оцінки ризиків в розрізі підрозділів та здійснення управління ними; агрегування показників та складання підсумкового висновку. Система RATE базується на оцінці комплексу даних, що включають в себе не тільки інформацію щодо фінансової установи, а і опис зовнішнього середовища (макроекономічні показники). Система поділена на три блоки, що включають оцінку ризиків, інструменти нагляду та оцінки дієвості інструментів нагляду.

Окрім цього, в Україні починаючи з 2018 року була введена система комплексних оцінок Supervisory review and evaluation process (SREP), запуск якої був анонсований НБУ [46].

Т. Касаткіна та А. Плахота з департаменту банківського нагляду НБУ зазначають, що: «Концепція SREP Supervisory review and evaluation process була вперше введена у 2004 році за положеннями Базельської конвенції, визначеної Базельським комітетом з банківського нагляду (Pillar I). Оновлені правила впроваджені у 2006 році (Pillar II)» [32]. Ця система «будується у значній мірі на професійному судженні, із урахуванням певних визначених правил. SREP впроваджено у 19 країнах Єврозони. Найкрупніші банки ЄС, які контролюються безпосередньо ЄЦБ і Банком реконструкції та розвитку» [5], тепер розуміють чого очікувати: процес стає все більш прозорим, банки виграють від гармонізації вимог.

Як зазначають Т. Касаткіна та А. Плахота з 2017р. НБУ розпочав поетапний перехід SREP. У 2018 році була схвалена постанова Правління НБУ «Методика оцінки банків під час здійснення безвиїзного банківського нагляду» № 59 від 30.01.2018 р. [32].

Відносно новим методом є стрес-тестування. Стрес-тестування розроблено для прогнозування ймовірності настання несприятливих подій. Основою стрес-тесту є оцінка базових результатів операційної діяльності банківських установ із подальшим застосуванням тестів, розроблених на основі історичних відомостей про економічні та фінансові кризи. Отримані результати дозволяють експертам зробити висновки про необхідність застосування додаткових заходів для підвищення фінансової стійкості банку. Сценарії, що використовуються при стрес-тестуванні можуть бути несприятливі (негативні) та умовно-позитивними. При цьому може бути охоплена різна кількість ризиків діяльності і в різному обсязі (кредитний, ринковий, ризик ліквідності, юридичний, операційний та ін.). Цей метод набув широкого використання в банківській практиці [23].

Одним із різновидів дослідження поточного та прогнозованого фінансового стану і стійкості банківських установ є статистичний аналіз. Статистичний аналіз на основі систематизації, збирання та накопичення інформації, наукового спостереження за показниками, що характеризують операційну діяльність банку надає можливість експертам отримати достовірний комплексний показник. При цьому для створення прогнозу на основі відібраних якісних інформаційно-статистичних даних необхідно застосовувати складний та громісткий механізм, що застосовує економіко-математичні багатofакторні моделі (дискримінантні, кореляційно-регресійні та ін.), і сучасні статистичні інструменти (програмні компоненти тощо). При цьому відбувається оцінка кількісних внутрішніх та зовнішніх факторів без врахування впливу якісних. Але при цьому подібні моделі використовують на часових інтервалах, що коротші від тих, що застосовують при використанні комплексного аналізу – на основі квартальної, рідше щомісячної фінансової звітності банків [53, с. 118].

Важливо зауважити, що, зробивши висновки про стійкість розвитку банків, не можна заздалегідь впевнено передбачити, яке з можливих значень набуде коефіцієнт фінансової стійкості в результаті випробування; це залежить від багатьох причин, врахувати які неможливо. З цієї позиції про кожен

випадкову величину ми маємо дуже скромні відомості, у зв'язку з чим навряд чи можна встановити закономірності поведінки і суми досить великої кількості випадкових величин. Однак виявляється, що за деяких порівняно широких умов сумарна поведінка досить великої кількості випадкових величин майже втрачає випадковий характер і стає закономірною.

Наступний метод оцінки фінансової стійкості включає макропруденційний аналіз. Відповідно до визначення НБУ: «Макропруденційний аналіз – метод проведення постійного моніторингу, комплексного аналізу стану фінансової системи, її внутрішніх взаємозв'язків, взаємодії з реальним сектором, бюджетною сферою, 100 а також з тенденціями розвитку світових фінансових і товарних ринків з метою забезпечення стабільного функціонування» [46].

Як зазначено в документах МВФ: «...в рамках макропруденційних аналізу відстежується рентабельність, міцність капітальної бази, якість і склад активів і схильність до фінансових ризиків, характерних для сектора в цілому» [41]. Тобто макропруденційний аналіз спрямований на оцінку не тільки внутрішніх показників та характеристик банку, а і на вивчення зовнішнього середовища його діяльності (фінансового ринку, дисбалансів системи, діяльності основних посередників та конкурентів тощо). Крім макропруденційного аналізу широкого розповсюдження набув мікропруденційний аналіз, який доповнює та деталізує отримані дані. Вище перелічені види аналізу мають спільну мету – вони спрямовані на забезпечення фінансової стійкості, а також захист інтересів вкладників, інвесторів та кредиторів банку [53]. До найбільш поширеної системи макропруденційного аналізу належить система ПФУ (країни-члени МВФ). Включає в себе макро- та мікропруденційний аналізи, що базуються на сценарному підході, оцінці максимальних витрат та аналізі чутливості.

З метою мінімізації ризиків, що виникають у процесі реалізації грошово-кредитної політики, ЄЦБ пред'являє дуже жорсткі вимоги до застави активів покриття зобов'язань банків-позичальників за обсягом отриманих коштів (з

урахуванням накопичених за ними відсотків), збільшених на суму початкової гарантійної маржі, яка кредитів овернайт становить 1%, а всіх інших кредитів ЄЦБ — 2%. Залежно від правових та інституційних особливостей країн ЕС національні центральні банки ЄСЦБ приймають від банків забезпечення кредитів рефінансування методу заставного пулу або методом маркування. При використанні методу заставного пулу Національний центральний банк приймає від банку-позичальника сукупність активів, службовців забезпеченням всіх кредитів рефінансування. Навпаки, метод маркування пропонує, що певні активи є забезпеченням конкретних угод рефінансування і до закінчення їх терміну можуть бути замінені іншими активами лише з дозволу національного центрального банку заставоутримувача. Вибір механізму формування заставного портфеля визначає частоту переоцінки предмета забезпечення установами ЄСЦБ щодня (метод заставного пулу) або не рідше одного разу на тиждень (метод маркування).

Під час стрес-тестування ЄЦБ перевіряє банки на стійкість до кредитного, ринкового і суверенного ризиків, а також ризику зміни вартості капіталу на грошово-кредитному ринку шляхом сценарного моделювання економічних шоків. Серед параметрів шоківих макроекономічних сценаріїв розглядаються динаміка ВВП, інфляції, безробіття та ряд інших показників. Таким чином, за період діяльності ЄБС помітний значний прогрес щодо підвищення стійкості банків Єврозони. Коефіцієнти капіталу першого рівня банків Єврозони значно покращилися за період з 4-го кварталу 2014 р. по 2017 р. по усіх групах банків. Третій елемент ЄБС, представлений Європейською системою гарантування вкладів, передбачає підвищення стійкості до національних економічних криз та мінімізацію негативного впливу, спричиненого неплатоспроможністю банків, на національні економіки [69].

Удосконалення системи міжнародної банківської діяльності полягає в наступному:

- посилення вимог до систем страхування ризиків за різними видами діяльності комерційних банків та ступенем взаємної узгодженості цих систем усередині окремого банку (стандарти Базельського комітету);
- визначення спеціалізованих комерційних банків, точний формальний опис їх функцій та критеріїв діяльності та вироблення жорстких вимог до сумісності різних її видів (ощадної, інвестиційної, інноваційної, земельної, іпотечної та т. п.);
- збільшення ролі саморегулювних організацій банківського співтовариства, створення їх за видами банківської діяльності з подальшою передачею таким організаціям частини регулюючих функцій;
- забезпечення пріоритетності розвитку національних банків, включаючи державну підтримку в інформаційному, технологічному, методичному забезпеченні, а у виняткових випадках – прямий протекціоністський захист (неперсоніфікований) або фінансову підтримку всієї системи;
- регулювання банківського аудиту на законодавчому рівні;
- запровадження форм обліку та звітності, банківських технологій, способів забезпечення безпеки, прийнятих у світовому банківському співтоваристві.

Висновки до розділу 2

Специфіка банківської установи полягає в тому, що переважна частина її ресурсів формується не за рахунок власних, а за рахунок позикових коштів. Можливості банків у залученні коштів неабезмежні та регламентовані з боку Центрального банку у будь-якій державі. Їхній максимальний розмір залежить від величини власного капіталу банку. Позиковий капітал становить 70-80% всіх банківських ресурсів, що в цілому відповідає структурі, що склалася у світовій банківській практиці.

Комерційні банки використовують свої ресурси для короткострокового та довгострокового кредитування на всіх етапах виробничого процесу, просування товарів на ринок, закріплення конкурентних позицій торгово-промислових

підприємств у країні і там, виступаючи посередником у розподілі капіталу. Виконання банками цієї основної функції, пов'язаної з регулюванням фінансових потоків економіки, сприяє забезпеченню необхідної ресурсної бази.

В процесі дослідження визначено роль центрального банку у забезпеченні фінансової стабільності банківської системи, що полягає у здійсненні макропруденційного аналізу, проведенні стрес-тестування банківської системи з метою виявлення системних ризиків; розробленні та імплементації інструментів макропруденційної політики для запобігання кризам; участі у підготовці законодавства, що регулює діяльність банківського сектору; підтримці банківської системи у якості кредитора останньої інстанції в межах монетарної політики; контролі фінансової стійкості окремих банків, насамперед системно важливих, у тому числі за допомогою стрес-тестування; нагляді за платіжними системами та системами розрахунків; співпраці з іншими державними органами, які здійснюють внесок у забезпечення фінансової стабільності.

Взаємозв'язок та взаємозалежність різних груп факторів дозволяє зробити висновок про те, що лише за умови комплексного системного використання всієї сукупності показників, що характеризують діяльність банку, можна зробити ефективну оцінку його фінансової стійкості.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

3.1. Шляхи попередження банкрутства банку

Важливою умовою забезпечення стійкості та надійності комерційного банку є якість та своєчасність оцінки фінансового стану, виявлення існуючих та потенційних ризиків у їх діяльності, постійний моніторинг та аналіз індикаторів фінансової стійкості. Моніторинг стану банку має на меті здійснення ранньої діагностики виникнення фінансових ускладнень, що дає можливість мінімізувати негативні соціально-економічні наслідки порушення фінансової стійкості банків та є надійним підґрунтям для прийняття виважених управлінських рішень.

Як стверджують дослідники та науковці, що займалися вивченням цього напрямку фінансового аналізу, українські банки користуються різними методами для оцінки рейтингу фінансової надійності.

Проведене О. О. Терещенком дослідження надає підстави для висновку, що чим більш універсальною є модель, тим менший рівень її точності. Практика вимагає впровадження підходів, які є не стільки універсальними і простими, скільки ефективними. Тому вважаємо за доцільне для подальшого дослідження розробити методику діагностики, яка дозволяє виявити перші симптоми фінансової кризи та її масштаби в розрізі банківської системи України. Запропонована методика базується на використанні методологічних принципів діагностики фінансової діяльності та стану підприємств, що були сформульовані О. О. Терещенком. Розроблена модель дискримінантного

аналізу, має враховувати специфіку діяльності українських банків та вплив негативних факторів, що діють у вітчизняному економічному просторі [63].

Створення моделі здійснюється за такими етапами. Перший етап – відбір показників. У процесі кількісного аналізу відбирається низка показників, для кожного з яких визначається питома вага в так званій «дискримінантній функції». Окремі величини характеризують різний вплив показників на значення досліджуваної змінної, яка в інтегральному порядку репрезентує фінансовий стан установи. Граничне значення вибраних показників і їх вагомість можуть корегуватися [34, с. 88].

На основі проведеного аналізу вітчизняних та зарубіжних дискримінантних моделей, які використовують для оцінки фінансової стійкості банків та інших суб'єктів господарювання, встановлено, що кількість показників, які в них застосовуються не перевищує 10 [9, с. 87]. В результаті співставлення показників, що входять в ці моделі встановлено ті, що застосовуються найбільш часто. Зокрема, ефективність діяльності та фінансовий стан банків оцінюють за допомогою показників рентабельності (прибутковості), ліквідності, адекватності капіталу, якості активів, якості зобов'язань ефективності управління (ділової активності) та чутливості до ризиків та були включені до авторської моделі.

Другий етап – створення вибірки. Формуються дві вибіркові сукупності банківських установ: першу групу утворюють суб'єкти господарювання, які перебувають на межі фінансової кризи (в стані ліквідації або у фінансовій кризі) – позначаються числом 0; другу – фінансово стійкі банки та банки, які функціонують, але мають суттєві проблеми (позначаються числом 1) [34].

Третій етап – це розрахунок незалежних змінних (фінансових показників) для банків, які становлять сукупність спостережень. Розрахунок здійснюється на основі щоквартальної фінансової звітності банків.

Четвертий етап зводиться до розрахунку середнього значення кожного з показників. В даному випадку показники проходять відповідну обробку в програмі STATISTICA 10, після чого можна отримати перші результати. На

даному етапі також відбувається відсіювання показників за рівнем толерантності, що менший від заданого (мінімальний нормальний рівень толерантності становить 0,01 та виставляється автоматично).

На п'ятому етапі будується дисперсійно-коваріаційна матриця, яка зводиться до інвертування середньої, та знаходиться вектор дискримінантних коефіцієнтів [34]. Для цього обирається покроковий метод з включенням та розкриттям результатів на останньому кроці. Шостий етап полягає в нормуванні отриманих дискримінаційних коефіцієнтів та їх стандартизації. Метод таксономії як метод дослідження багатовимірних об'єктів був запропонований З. Хельвегом і використовується в сучасних економічних дослідженнях, що потребують класифікації або комплексної оцінки економічних об'єктів. Завдяки цьому етапу можна розрахувати вплив окремих показників на результати аналізу та вилучити з дискримінантної моделі незначні змінні [34].

Більшість дослідників та науковців, відзначають, що прогнозування фінансової стійкості установи можливо здійснювати з використанням кореляційно-регресійного аналізу. В своїй науковій роботі О. М. Гострик та М. Г. Марич наголошують, що отримані результати моделювання дозволяють не тільки спрогнозувати розвиток підприємства в майбутньому, а також визначити загальні і результативні показники оцінки його діяльності [40, с. 699].

Т. П. Ткаченко в своєму дослідженні проводить аналіз процентних доходів банку, як одного із найголовніших показників фінансової стійкості банківської установи [65]. О. І. Тищенко аналізує вплив ресурсної бази на фінансову стійкість установи застосовуючи інструмент кореляційно-регресійного аналізу для його підтвердження. За результатами проведеного дослідження впливу компонентів ресурсної бази на фінансовий результат діяльності банківської установи з використанням моделі кореляційно-регресійного аналізу було визначено, що найбільший вплив на кінцевий

результат мають два фактори, а саме строкові кошти клієнтів та кошти банків [64].

На прикладі побудови вищенаведених регресійних моделей можна проаналізувати та спрогнозувати будь-який фінансовий показник, в тому числі для уточнення показників комплексної оцінки фінансового стану банку. Отже, використання статистичних методів аналізу для оцінювання фінансового стану та ефективності діяльності банку є дієвим інструментом проведення як ретроспективного, так і перспективного (прогнозного) аналізу банківської діяльності.

Окрім, оцінювання фінансового стану банківських установ, з метою попередження банкрутства, необхідним є удосконалення регулювання та нагляду.

У вітчизняній науці набули поширення й авторські підходи до розуміння функцій державного регулювання банківської діяльності. Зокрема, на думку М. Гойхмана, банківське регулювання як функція державного управління покликане сприяти забезпеченню:

- стійкості роботи і зміцненню фінансового стану банківських установ;
- орієнтації та стимулювання діяльності банку в галузі кредитування й виконання пріоритетних завдань розвитку економіки та підвищення добробуту суспільства;
- наукової організації грошового обігу в народному господарстві;
- створенню системи гарантій захисту інтересів вкладників, у першу чергу фізичних осіб [18].

Схематично суб'єкти, які беруть участь у державному регулюванні банківської діяльності подано у додатку Д.

Державне регулювання банківської діяльності здійснюється на рівні законодавчої, виконавчої та судової влади у контексті визначення банку як юридичної особи, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги, відомості про яку внесено до Державного реєстру банків.

Державне регулювання банківської діяльності повинно включати такі види державного регулювання – економічне, правове та організаційне, державну підтримку та захист банків і систему державного контролю за діяльністю банківського сектору загалом. Виходячи з того факту, що регулюванню підлягає дворівнева банківська система, слід чітко розмежувати регулювання діяльності центробанку і банків другого рівня основні заходи державного впливу на банківську діяльність і суб'єкти, що їх застосовують подано у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Заходи державного впливу на банківський сектор

Заходи державного впливу	Сутність впливу	Суб'єкти застосування заходів
Економічні форми регулювання банківської діяльності	- визначення розміру статутного капіталу банків; - встановлення обсягів економічних нормативів для банків другого рівня; - визначення економічних інструментів; - грошово-кредитна політика; - державна регуляторна політика; - прогнозування та планування; - сприяння реалізації єдиної державної політики з питань емісії та обігу цінних паперів; - захист прав інвесторів та інших учасників фондового ринку	Парламент, уряд, центральний банк, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку
Правове регулювання банківської діяльності	- визначення прав, обов'язків та відповідальності банків двох рівнів шляхом прийняття нормативно-правових актів; державні гарантії діяльності банків	Парламент і центральний банк
Організаційне регулювання діяльності банків	- визначення будови банківського сектору; ліцензування банківської діяльності; адміністративне регулювання; індикативне регулювання; виведення неплатоспроможних банків з ринку.	Парламент, Президент, центральний банк, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб
Державна підтримка банків	- розширення можливостей банків до розвитку; створення сприятливого інвестиційного клімату; підтримка впровадження інновацій; державна допомога; рефінансування банків центральним банком.	Парламент, Президент, уряд, центральний банк, органи місцевого самоврядування
Захист банків від порушення їхніх прав	- захист законних інтересів банків	Судові та правоохоронні органи, центральний банк
Державний контроль за діяльністю банків	- внутрішній і зовнішній аудит фінансової звітності центрального банку; банківський нагляд; контроль за надходженням коштів до державного бюджету від центробанку; контроль за виконанням кошторису центробанку; контроль за дотриманням чинного законодавства у різних сферах послуг; забезпечення формування та реалізація державної правової політики, політики з питань банкрутства; реалізація державної податкової політики.	Органи виконавчої влади, центральний банк, аудиторські фірми, Міністерство юстиції, державна фіскальна служба.

Таким чином, завдання державного регулювання діяльності банків спрямовані на наступні напрями:

- досягнення макроекономічної рівноваги в розвитку країни загалом на основі узгодженості й збалансованості руху різних фінансових та матеріальних

потоків усіх економічних агентів держави, а не лише тих, які підлягають регулюванню у процесі здійснення банківської діяльності;

- розвиток ринку банківських послуг за рахунок стабільності функціонування окремих банків, взаємності та безконфліктності у їх діяльності на ринкових засадах;

- здійснення захисту прав усіх учасників ринку банківських послуг [52].

Завдання державного регулювання банківського сектору охоплює:

- макрорівень, який визначається на підставі інтеграції банківського сектору в національну економіку, де об'єктом державного регулювання виступає банківський сектор загалом;

- мезорівень, який узагальнює взаємодію всередині самого банківського сектору, де об'єктами регулювання є окремі банки, насамперед, з врахуванням їх регіонального розподілу та визначення їхніх впливів на розвиток регіональної виробничої системи, що дозволяє стабілізувати зв'язки між банківською і виробничою сферами, принаймні у кризові періоди соціально-економічного розвитку країни;

- макрорівень, який торкається рівня окремих елементів банківського сектору з приводу виникаючих економічних відносин, де об'єктом відповідного регулювання виступає менеджмент конкретного банку, сталість його наявних зв'язків з різними суб'єктами господарювання [50, с. 308].

Під державним регулюванням банківської діяльності слід розуміти систему заходів та правової бази, за допомогою яких центральний банк і суб'єкти державного регулювання банківського сектору гарантують стабільне, безпечне функціонування банків, запобігають дестабілізуючим процесам у банківському секторі. Дане визначення дозволяє враховувати сукупність правового інструментарію органів державного регулювання в контексті взаємопов'язаних економічних відносин, які виникають з приводу досягнення ефективного розвитку банків та макрофінансової стабільності.

Протягом останніх років відбулися позитивні зрушення, які на думку регулятора, сприятимуть значному зміцненню банківського сектора, зокрема:

1. Ухвалення Закону України «Про фінансову реструктуризацію», який надає можливість:

- знижувати ризики банкрутства і відновлювати платоспроможність представників малого та середнього бізнесу;
- державним банкам і ФГВФО проводити реструктуризацію на реалістичних умовах;
- координувати дії між кредиторами та усунення конкуренції між ними за першочерговість повернення боргу.

2. Ухвалення Постанови про оцінку кредитного ризику, якою запроваджуються нові підходи до оцінки кредитного ризику на основі концепції очікуваних збитків, де ключовим критерієм стане фінансовий стан позичальників.

З метою забезпечення стабільного функціонування банківської до основних заходів з підтримання стійкості банківських установ та їх достатньої ліквідності, виконання зобов'язань перед вкладниками і кредиторами слід віднести наступне:

- підвищення рівня захисту вкладів клієнтів банківських установ. Необхідно змінити пріоритети від заборони на дострокове вилучення депозитів – до гарантування з боку НБУ повернення всіх коштів вкладників, що може бути забезпечено за рахунок кредитів рефінансування;

- обмеження боргового тиску на позичальників. Процентна політика Національного банку України в процесі організації кредитування комерційних банків може бути спрямована на заохочення останніх до реструктуризації заборгованості і зменшення боргового навантаження на позичальників шляхом поступового зниження процентних ставок [24, с. 209];

- удосконалення системи управління ризиками банківської діяльності, зокрема кредитним та ліквідності. Відповідно, банківські установи повинні оптимізувати бізнес-процеси, структуру мереж їх відділень щодо оцінювання ризиків та створення необхідних резервів.

3.2. Вектори забезпечення фінансової стійкості та надійності банків

Проблема забезпечення фінансової стійкості банку набуває в останні роки загальнонаціонального значення, що значною мірою зумовлено специфікою розвитку вітчизняних банків, зокрема, порівняно короткий період їх діяльності, необхідність працювати в умовах підвищеного ризику, що пов'язано з економічною та політичною нестабільністю в країні, а також порівняно з банками провідних ринкових країн незначні обсяги власного капіталу. Саме тому управління та забезпечення фінансової стійкості має бути обов'язком та основним стратегічним завданням кожного банку.

Важливого значення для підвищення рівня фінансової стійкості банку набуває удосконалення основних аспектів управління банківськими установами. Найважливішими з них є:

1. Розробка та впровадження новітніх методів оцінки ефективності управління власним та залученим капіталом банку, а також підвищення рівня чутливості методів оцінки власного капіталу з урахуванням економічного стану в країні [25]. В цьому питанні особливу увагу варто звернути на вимоги Базельського комітету до власного капіталу. Базель III не скасовує попередні угоди по капіталу (у рамках Базеля I і Базеля II), а доповнює їх і спрямований на усунення визнаних міжнародним співтовариством недоліків існуючих стандартів регулювання, таких як недостатній рівень вимог до капіталу банку, можливість включати в капітал гібридні інструменти без обов'язкової їх конвертації або списання на збитки, проциклічність регулювання, недооцінка ризику по сек'юритизованих активах і ризику на контрагента по операціях з деривативами, недостатність розкриття банками інформації тощо [3; 43].

Перш за все в Базелі III відбулося значне збільшення та посилення вимог до структури і якості капіталу банку. До цих вимог відносяться: нові мінімальні вимоги до достатності капіталу першого рівня і його складової частини – базового капіталу; поступове припинення визнання в капіталі гібридних інструментів; проводиться уточнення списку регулятивних відрахувань з капіталу. Експерти Базельського комітету допускають застосування механізму

поступового підвищення вимог до базового капіталу (на основі вимог національного регулятора) [43].

Уже з початку 2020 року банки не лише виконують мінімальні вимоги до достатності капіталу, але і забезпечують наявність буфера консервації капіталу, який спочатку складатиме 0,625%, але до 2023 року поступово зросте до 2,5% (рис. 3.1). Формування буфера консервації має на меті створити в некризовий період запас капіталу банку понад мінімальні вимоги для поглинання можливих втрат і убезпечити банк від порушення мінімальних вимог до достатності капіталу в майбутньому. Цей інструмент сприятиме забезпеченню фінансової стабільності, оскільки він посилить здатність банків поглинати збитки.

Рис. 3.1. Буфер консервації капіталу банків [12]

Розроблено також пропозиції щодо запровадження нового регулятивного показника «leverage ratio» – це співвідношення всіх активів банку (без зважування на ризик до його капіталу першого рівня) або мінімальний показник левериджу [3; 28]. Для оцінки стабільності банків в Базелі III введено додаткові два нормативи ліквідності, а саме: показник короткострокової ліквідності (Liquidity coverage ratio, LCR) і показник чистого стабільного фондування (Net Stable Funding Ratio, NSFR). Вони повинні стати зовнішніми

індикаторами фінансової стійкості банків у випадку виникнення кризових явищ та проблем з ліквідністю [43].

Показник короткострокової ліквідності (або ліквідного покриття) LCR, що дозволяє оцінити, чи має банк можливість продовжувати свою діяльність протягом найближчих 30 днів, являє собою відношення ліквідних активів до чистого грошового відтоку. В 2018 році банки отримали методику розрахунку LCR (з червня 2018 року розраховується в тестовому режимі, а з грудня 2018 року є обов'язковим), але одразу варто звернути увагу на те, що методика розрахунку цього показника – значною мірою оціночна, тому що включає індивідуальні коефіцієнти притоків-відтоків та особливості прийняття рішень щодо цінних паперів торговельного та казначейського портфелів.

Показник, який відповідає за ідентифікацію чистого стабільного фондування (NSFR), дозволяє оцінити рівень ліквідності банківської установи з часовим горизонтом в 1 рік. NSFR визначається як відношення наявних стабільних джерел фінансування до необхідного обсягу стабільного фінансування. Цей показник повинен бути вище 100%. Наглядний орган має право встановлювати додаткові порогові значення коефіцієнтів чистого стабільного фінансування, які будуть індикатором для застосування відповідних заходів [56].

Л. О. Примостка зауважує, що «для підвищення рівня капіталізації, як одного із способів підтримки фінансової рівноваги, комерційні банки мають прагнути до збільшення власного капіталу за рахунок зовнішніх джерел, зокрема такими відомими способами: емісія акцій; емісія боргових зобов'язань (субординований борг); реінвестування прибутку; реструктуризація шляхом злиття та поглинання (проведення агресивної політики); залучення додаткових інвестицій; продаж активів, оренда нерухомості» [54].

2. Важливим критерієм підвищення фінансової стійкості вітчизняних банків є впровадження ефективної системи оцінки активів та зобов'язань банку в розрізі кредитних і депозитних зобов'язань, цінних паперів.

3. Впровадження новітньої системи захисту банківських установ від наслідків дії інтерактивно-кібернетичного ризику (Ризик діяльності та контролю інтернет-банкінгу, шахрайства, цілеспрямованого інфікування комп'ютерних засобів вірусним ПЗ для ускладнення ведення бізнесу, чорного піару тощо).

В умовах різкого скорочення банківських установ на ринку набирає оберти конкурентна боротьба за лояльність клієнтів. Банки в значній мірі не захищені від ризику втрати ділової репутації, що є ще одною, не менш важливою складовою фінансової стабільності установи. За умов переходу більшої частини ділового листування та баз даних до мережі Інтернет, а також серії кібернетичних атак хакерських груп протягом 2016-2017рр. безпека бізнесу набуває особливої актуальності. Інтерактивно-кібернетична група ризиків має широкий спектр дії, що може негативно позначатися на якості інформації [28].

4. Введення додаткової системи контролю над операціями з пов'язаними особами. На сьогоднішній день, на сайті НБУ публікується перелік фізичних та юридичних осіб акціонерів банків та розмір їх часток, але ця звітність не розкриває структури зв'язків та особливостей суттєвих операцій, які можуть мати вагомий вплив на фінансову рівновагу банківської установи. Щоб уникнути порушення комерційної таємниці та втрати особистих даних клієнтів, в якості додаткового контролю над операціями з пов'язаними особами може стати система якісних показників. Відповідно до створеної форми (яка може бути вдосконалена, відповідно до потреб окремого користувача), банківська установа зможе оцінити ризик операцій з пов'язаними особами і провести необхідні процедури для його нівелювання та уникнення відповідних дій з боку наглядових органів.

З метою вдосконалення механізму управління фінансовою стійкістю комерційних банків необхідно враховувати такі пропозиції: Національному банку України продовжувати роботу щодо поліпшення якості та підвищення рівня банківської капіталізації; сприяти впровадженню сучасних методів

управління ризиками, через формування належної нормативної та методичної бази; затвердити законодавчу базу для контролю обігу криптовалюти в країні, що класифікується, як ризиковий актив; затвердити групу інтерактивно-кібернетичних ризиків та методику їх визначення та протидії; затвердити на законодавчому рівні метод оцінки фінансової стійкості заснований на дискримінантній моделі оцінювання фінансової стійкості; впровадити додаткову систему контролю за операціями з пов'язаними особами; впровадити класифікацію банківських установ засновану на показниках фінансової стійкості всередині банківських груп; комерційним банкам: продовжувати роботу з підвищення рівня капіталізації та якості капіталу; покращити ефективність системи контролю над збереженням даних та захисту внутрішньої інформації від неправомірних дій сторонніх осіб; активно впроваджувати та вдосконалювати методи управління інструментами фінансової стійкості, з урахуванням досягнень світової банківської практики і національних особливостей розвитку банківського сектору й фінансового ринку.

З метою забезпечення фінансової стійкості банку слід переглядати свою організаційну структуру, розробляти та будувати концепції нової організаційної структури. Цей процес повинен мати системний характер, а керівництво банківської установи мусить дотримуватися певних принципів, до яких доцільно віднести: організаційна структура має бути орієнтована на стратегію розвитку та пріоритети діяльності банківської установи; розробка організаційної структури повинна розпочинатися з визначення функцій банківської установи, а не з визначення кількості підрозділів та побудови ієрархії структури підрозділів; під час розробки та побудови організаційної структури необхідно враховувати як сильні, так і слабкі сторони обраної концепції структури банківської установи з метою найефективнішого досягнення стратегічних завдань; з метою дотримання принципу незалежності представники органів контролю банку не повинні входити до органів управління.

Ефективне управління фінансовою стійкістю банку має на меті не лише забезпечення виконання банком своїх зобов'язань, але й задоволення існуючого

попиту на кредити, раціонального використання банківських ресурсів та мінімізації ризиків. Ця мета реалізується за допомогою механізмів забезпечення фінансової стійкості банків, з ефективно організованих і побудованих на принципах ефективної взаємодії всіх елементів, які беруть участь у процесі управління фінансовою стійкістю банку.

Для підвищення фінансової стійкості та платоспроможності кредитної організації можна запропонувати корекцію структури джерел фінансування шляхом збільшення стійких та зменшення короткострокових зобов'язань банку. А також можна запропонувати порятунок від непрацюючих активів та прискорення оборотності працюючих. Комерційному банку доцільно збільшити власний капітал за рахунок нерозподіленого прибутку (розробка банком дивідендної політики) та збільшити величину статутного капіталу власниками банку чи залученими інвесторами. А також рекомендується здійснити переоцінку основних засобів банку з метою збільшення їхньої вартості, що дозволить збільшити фінансову стійкість, і тим самим збільшиться вартість основних засобів та величина додаткового капіталу банку. Для збільшення фінансової стабільності рекомендується зменшити залежність банку від міжбанківських кредитів, запровадити більш збалансовані кредитні та депозитні програми, а також здійснювати прозорість валютних операцій.

Таким чином, фінансова стійкість комерційного банку перебуває під постійним впливом зовнішніх та внутрішніх факторів. Вміння правильно реагувати на дані зміни із зовнішньої та з внутрішнього середовища є позитивною якістю кредитної організації.

Висновки до розділу 3

З метою побудови сучасної моделі для оцінки фінансового стану та ймовірності банкрутства банківських установ необхідно використовувати дискримінантні моделі, які розподілено на три групи: моделі для оцінки банків, моделі для оцінки підприємств та універсальні моделі. Відповідно розглянуто основні етапи проведення дискримінантного аналізу, зокрема: відбір

показників, створення вибірки, розрахунок незалежних змінних, розрахунок середнього значення кожного з показників, нормування отриманих дискримінаційних коефіцієнтів та їх стандартизація, розрахунок дискримінантної функції, проведення перевірки якості дискримінантної моделі.

Окрім здійснення моделювання показників, слід використовувати державне регулювання банківських установ з метою забезпечення фінансової стійкості. Під державним регулюванням функціонування банківської сфери слід розуміти систему заходів і правової бази, за допомогою яких центральний банк та інші суб'єкти такого регулювання гарантують стабільне, безпечне функціонування банків, запобігають дестабілізуючим процесам у діяльності банків. Це дає можливість враховувати правові інструменти органів державного регулювання в контексті взаємопов'язаних економічних відносин, які виникають з приводу досягнення ефективного розвитку банків та дотримання фінансової стійкості на належному рівні.

Ефективне управління фінансовою стійкістю банку має на меті не лише забезпечення виконання банком своїх зобов'язань, але й задоволення існуючого попиту на кредити, раціонального використання банківських ресурсів та мінімізації ризиків.

ВИСНОВКИ

Дослідження особливостей забезпечення фінансової стійкості банків як основи ефективного функціонування банківської системи дозволило зробити ряд висновків науково-теоретичного та прикладного характеру:

1. Визначено, що фінансова стійкість є узагальнюючою характеристикою діяльності банку, яка включає всі характеристики, такі як фінансовий стан, ліквідність, платоспроможність, надійність, стабільність.

2. Класифікація факторів, що впливають на фінансову стійкість, повинна здійснюватися за різними напрямками і з урахуванням різних ознак. Особливу увагу при цьому слід приділити виявленню зовнішніх та внутрішніх факторів, які залежать від функціонування самого банку, і визначити ступінь їх впливу на діяльність та стан банку.

До зовнішніх факторів слід віднести: фінансово-економічні та соціально-політичні. Внутрішні фактори поділяються на фінансові та організаційні. До фінансових належать достатність і величина власного капіталу, ліквідність, величина і якість активів, якість зобов'язань, прибутковість банку та управління ризиками. Організаційні поділяються на рівень досвідченості керівництва та персоналу, організаційну структуру банку, ефективність системи планування, а також технологічне та маркетингове забезпечення.

3. Ефективність роботи банківської установи, її спроможність протидіяти негативним факторам суттєво залежить від особливостей процесу управління фінансовою стійкістю. Відповідно, механізм управління фінансовою стійкістю банківських установ це сукупність методів, інструментів управління та інших елементів, що застосовуються персоналом і спрямовані на посилення фінансової стійкості. В роботі визначено, що процес управління фінансовою стійкістю банківської установи включає в себе певні методи управління, які складаються з планування, аналізу, оцінки, процедури внутрішнього регулювання та контролю. В процесі управління фахівці використовують інструменти, що включають в себе капітал, активи, зобов'язання, прибуток. Об'єктами управління фінансової стійкості є якість активів, достатність власного капіталу, рівень ліквідності та платоспроможності.

4. Як позитивні моменти здійснення інтегрованого фінансового нагляду можна виділити такі: 1) підвищення фінансової стабільності фінансового ринку та фінансових організацій, а також підтримання та підвищення довіри до фінансово-банківської системи; 2) можливість здійснення нагляду за фінансовими групами та конгломератами на консолідованій основі; 3) можливість застосування єдиного підходу до різних видів фінансових інститутів та щодо однорідних видів бізнесу; 4) виключення дублюючих функцій та повноважень; 5) економія масштабу та ін.

Діяльність мегарегулятора, тобто державного органу, який здійснює контроль за діяльністю кредитних організацій, професійних учасників фондового ринку, страхових компаній, буде ефективною за її організації на основі функціонального принципу, що враховує вид конкретної функції чи операції (залучення коштів, кредитування, вкладення цінних паперів, управління портфелем цінних паперів тощо). Це особливо важливо в умовах суміщення банками та іншими кредитними організаціями традиційних та нетрадиційних функцій та операцій. Так, банки крім своїх основних функцій із залучення коштів у вклади, обслуговування рахунків клієнтів та кредитування паралельно здійснюють брокерську діяльність, лізингову діяльність, а також створюють власні страхові компанії, тоді як небанківські інститути надають окремі види кредиту.

5. Будь-який стрес-тест складається з чотирьох елементів: 1) визначення набору ризиків, що піддаються стресу; 2) моделювання сценарію з визначенням потрясінь (загроз); 3) побудова моделі, що відображає вплив потрясінь на результат (або наслідки), відстеження їхнього поширення через систему; 4) обробка та аналіз отриманого результату.

Стрес-тест на макрорівні буде спрямовано на перевірку платоспроможності та рівня достатності капіталу груп фінансових інститутів, чії баланси та звіти про прибуток (збитки) демонструють негативну, що падає динаміку. В даному випадку вивчаються структурні взаємозв'язки моделі. Модель стрес-тесту визначає сценарій, очікуваний вплив на повернення

інвестиційного портфеля у разі реалізації тих чи інших подій. Моделі стрес-тестування показують рівень стійкості портфеля активів банку при реалізації сценаріїв із прогнозом можливих вразливих місць. У зв'язку з неможливістю прогнозування екстремальних явищ вивчення їх впливу на ефективність роботи банку зміцнює розуміння ситуації

6. Дослідження зарубіжного досвіду оцінювання фінансової стійкості дало можливість визначити, що у більшості країн світу не існує однакових показників оцінки фінансової стійкості, усі вони змінюються залежно від напрямів діяльності банківських установ, базуються на певній сукупності показників, що зорієнтовані на виявлення та отримання узагальнюючої оцінки фінансового стану. Банківські установи в різних країнах можуть використовувати як комплекс різних методів аналізу фінансового стану, так і якийсь один із методів. Серед зазначених методів слід виділити: система рейтингових оцінок; система комплексних оцінок банківських ризиків; статистичний метод; стрес-тестування; макропруденційний аналіз.

7. З метою удосконалення оцінки фінансової стійкості вітчизняними та зарубіжними науковцями пропонується застосовувати модель дискримінантного аналізу, яка враховує специфіку діяльності банків та вплив негативних факторів, що діють у вітчизняному економічному просторі; дозволяє виявити перші симптоми фінансової кризи та її масштаби в розрізі банківської системи.

Окрім, оцінювання фінансового стану банківських установ, з метою попередження банкрутства, необхідним є удосконалення регулювання та нагляду. З метою вдосконалення механізму управління фінансовою стійкістю комерційних банків необхідно враховувати такі пропозиції: Національному банку України продовжувати роботу щодо поліпшення якості та підвищення рівня банківської капіталізації; сприяти впровадженню сучасних методів управління ризиками, через формування належної нормативної та методичної бази; затвердити групу інтерактивно-кібернетичних ризиків та методику їх визначення та протидії; впровадити додаткову систему контролю за операціями

з пов'язаними особами; комерційним банкам: продовжувати роботу з підвищення рівня капіталізації та якості капіталу; покращити ефективність системи контролю над збереженням даних та захисту внутрішньої інформації від неправомірних дій сторонніх осіб.

Таким чином, основними напрямками діяльності банків з метою забезпечення фінансової стійкості, має бути збільшення прибутковості банківських операцій за рахунок кредитування та обслуговування реального сектора економіки; підвищення рівня банківського менеджменту, що у результаті забезпечить ефективне функціонування банківської системи.

1. Алексеєнко Л. М. Економічний словник: банківська справа, фондовий ринок. К.: Видавничий будинок «Максимум». Тернопіль : Економічна думка, 2000. 592 с.
2. Ачкасова С. А., Баранова А. А. Механізм забезпечення фінансової стійкості банку. *Актуальні питання сьогодення*. 2018. Т. 5. С. 85-89.
3. Базельський комітет з питань банківського нагляду (Базельський комітет). Basel Committee on Banking Supervision (BIS). URL: <https://www.bis.org/bcbs/>.
4. Балянт Г. Р. Забезпечення фінансової стійкості банків. Фінансова політика України: реалії та перспективи розвитку : зб. наук. праць І Всеукр. наук.-практ. конф. Хмельницький: Хмельницький державний центр науково-технічної і економічної інформації, 2008. С. 13-15.
5. Банк реконструкції та розвитку. URL: <https://www.ebrd.com/ru/home.html>.
6. Банківська система України: становлення і розвиток в умовах глобалізації економічних процесів: монографія / За ред. д.е.н., проф. О. В. Дзюблюка. Тернопіль: Астон, 2012. 358 с.
7. Батракова Л. Г. Экономический анализ деятельности коммерческого банка: учебник для вузов. М.: Логос, 2005. 368 с.
8. Белоглазова Г. Н., Кроливецкая Л. П. Банковское дело. Организация деятельности коммерческого банка : учебник для бакалавров. Изд. 3-е, перераб. и доп. Москва : Издательство Юрайт, 2014. 652 с.
9. Будай І. В. Приймак С. В. Особливості застосування дискримінантного аналізу в сучасних умовах. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького. Сер. Економічні науки*. 2017. Т. 19. № 76. С. 86-90.
10. Бурий К. Системи оцінки банківських ризиків з використанням моделі CAMELS. *Економічний аналіз*. 2012. Т. 10 (3). С. 18-21.

11. Варцаба В. І. Проблеми забезпечення фінансової стійкості банківської системи. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка*. 2018. Випуск 1 (51). С. 311-315.
12. Васильченко З. М., Демчишина Е. В. Особливості капіталізації комерційних банків України в сучасних умовах. *Науково-практичний збірник*. 2017. №5. С. 8-11.
13. Васькович І. М. Забезпечення фінансової стійкості банків України в умовах ринку: автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.04.01. Львів, 2006. 19 с.
14. Васюренко О. В., Волохата К. О. Економічний аналіз діяльності комерційних банків: навч. посіб. Київ, 2006. 463 с.
15. Вінниченко О.В., Громакова В.В. Теоретичні аспекти фінансової стійкості банку. *Бізнес Інформ*. 2020. № 5. С. 375-381.
16. Волкова Н. І., Бойко В. М. Управління фінансовою стійкістю банківської системи в контексті волатильності фінансового ринку. Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics». 2021. №27. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/27-2021/volkova.pdf>.
17. Вольська С. П. Визначення фінансової стійкості банку. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 4. С. 806-809.
18. Гойхман М. І. Вплив банківського сектору на розвиток національної економіки: монографія. Х.: Вид-во ТОВ «Щедра садиба плюс», 2014. 344 с.
19. Головач А. В. Банківська статистика: опорний конспект лекцій. К.: МАУП, 1999. 124 с.
20. Гребенюк В. Н. Значимість зовнішніх факторів впливу в управлінні банком у сучасних умовах. *Вісник Львівської комерційної академії. Серія економічна*. 2014. Вип. 46. С. 257-261.
21. Гроші та кредит: підручник / За заг. ред. М. І. Савлука. К.: КНЕУ, 2002. 598 с.
22. Грошово-кредитне регулювання у механізмі забезпечення макроекономічної стабілізації і ефективності функціонування банківської

системи України: монографія / За ред. д.е.н., проф. О. В. Дзюблюка. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 530 с.

23. Дадашова П. Стрес-тестування банків як інструмент банківського нагляду. 2018. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=69839216>.

24. Деревко О. С. Фінансова підтримка державних банків в Україні та її вплив на боргову політику. *Економічний вісник університету ДВНЗ «Переяслав-Хмельн. держ. пед. ун-т імені Григорія Сковороди»*. 2016. № 31(1). С. 208-219.

25. Дзюблюк О. В., Михайлюк Р. В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи: монографія URL: http://www.library.tane.edu.ua/files/EVD/finansova_stiyk_bankiv_dzubly-ck.pdf.

26. Довгаль Ю. С., Чамара Р. О. Сутність фінансової стійкості комерційного банку та ефективні шляхи її забезпечення. *Фінансовий простір*. 2015. № 1. С. 130-136.

27. Довгань Ж. Фінансова стійкість банківських установ у період економічної кризи. *Вісник Національного банку України*. 2009. №4. С. 20-26.

28. Заднепровська С. П., Примак Ю. Р. Актуалізація інструментарію забезпечення фінансової стійкості банків. *Фінанси України*. 2019. № 3. С. 22-36.

29. Золковер О. А., Гуменюк А. О. Методи забезпечення фінансової стійкості комерційних банків. *International scientific journal*. 2015. № 2. С. 32-35.

30. Ігнатова М. О., Турченко Т. В. Статистичний аналіз місця ПАТ КБ «Приватбанк» на ринку банківських послуг в Україні за основними показниками його діяльності. *Економіка та держава*. 2011. № 7. С. 41-46.

31. Індикатори фінансової стійкості. URL: <http://www.bank.gov.ua/control>.

32. Касаткіна Т., Плахота А. Аналіз бізнес-моделей банків у рамках Supervisory review and evaluation process (SREP). 2018. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=69900832>.

33. Квасницька Р. С., Квасницька К. І. Систематизація чинників впливу на фінансову стійкість комерційних банків. URL: <http://nauka.kushnir.mk.ua>.

34. Коваленко В. В. Антикризове фінансове управління в системі суб'єктів економічної діяльності: методи та інструменти оцінювання: монографія. Одеса, 2013. 381 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/1563239/>.

35. Коваленко В. В. Методичні підходи до діагностики і моніторингу фінансової стійкості банківської системи. *Актуальні проблеми економіки*. 2006. № 11(65). С. 15-17.

36. Коваленко М. Сучасний зарубіжний досвід державного регулювання банківської сфери. *Ефективність державного управління: збірник наукових праць*. Л.: ЛРІДУ НАДУ. 2011. С. 324-332.

37. Кочетков В. М. Забезпечення фінансової стійкості сучасного комерційного банку: теоретико-методологічні аспекти : монографія. К.: КНЕУ, 2002. 238с.

38. Крухмаль О. В. Оцінка фінансової стійкості на підставі визначення критеріїв динамічної стабільності діяльності банку. *Актуальні проблеми економіки*. 2006. № 9. С. 43-51.

39. Лесик В. О. Теоретичні положення формування системи забезпечення фінансової стабільності банківської системи. *Економіка і фінанси*. 2017. № 9. С. 131-141.

40. Марич М. Г. Оцінка фінансової стійкості комерційних банків України на сучасному етапі розвитку. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 17. С. 698-703.

41. Міжнародний Валютний фонд (МВФ). URL: <https://www.imf.org/external/russian/index.htm>.

42. Мних Є. В. Економічний аналіз: підручник. К.: Центр навчальної літератури, 2003. 412с.

43. Науменкова С. В. Базель I, II, III: розвиток підходів для зміцнення регуляторної основи. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2015. №12 (177). С.39-48. URL: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/177-12/5>.

44. Олійник А. В. Управління фінансовою стійкістю банків. *Вісник*

Хмельницького національного університету. 2010. № 5. Т. 4. С. 159-163.

45. Основні показники діяльності банків України. URL: <http://www.bank.gov.ua>.

46. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://www.bank.gov.ua>.

47. П'ятницький Д. В. Оцінка фінансової стійкості: індикатори та зведені індекси в українській та міжнародній практиці. *Economic annals-XXI*. 2014. № 3-4 (2). С. 51-54.

48. Павлюк О. О. Розвиток систем банківського нагляду в країнах Східної Європи. *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. Економіка*. 2018. № 1. С. 356-362.

49. Пилипів Н. І., П'ятничук І.Д. Зарубіжний досвід зміцнення фінансової стійкості банків. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2018. № 6(134). С. 119-124.

50. Погореленко Н. П., Остроушко М. В. Забезпечення фінансової стабільності банківського сектора України в сучасних умовах. *Бізнес Інформ*. 2013. № 12. С. 306-311.

51. Положення про здійснення оцінки стійкості банків і банківської системи України. Постанова Правління Національного банку України від 22 грудня 2017 року № 141. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0141500-17>.

52. Посаднева О. Макроекономічне стрес-тестування банків як інструмент забезпечення стійкості банківської системи. *Підприємництво та інновації*. 2021. № 16. С. 87-93.

53. Примак Ю. Р. Сучасні українські та міжнародні методи аналізу фінансової стійкості банківської установи. *Міжнародний науковий журнал*. 2016. № 9. С. 115-122.

54. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент у банку: підручник. Київ : КНЕУ, 2004. 468 с. URL: <https://buklib.net/books/21908/>.

55. Регулювання діяльності банків в умовах глобальних викликів: монографія / за ред.. д-ра екон. наук, проф.. Л. О. Примостки. К. : КНЕУ, 2012. 459 с.

56. Результати оцінки стійкості банків та банківської системи України. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=78985718>.

57. Рисін В. В., Біда А. П. Фінансова стійкість банку: чинники та особливості забезпечення. 2021. №. 3. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2021/3.pdf

58. Святко С. А. Аналіз і оцінка фінансової стійкості банку як необхідна умова ефективного банківського менеджменту. *Банківська справа*. 1997. № 8. С. 48-54.

59. Семко Т. В. Світовий досвід формування методи оцінювання фінансової стійкості держави. *Економіка і регіон*. 2015. №1 (50). URL: <https://reposit.pntu.edu.ua/bitstream>.

60. Стефанишина А. Характеристика та аналіз методик оцінювання фінансової стійкості банків України та зарубіжжя. *Вісник Національного банку України*. 2010. № 11. С. 63-66.

61. Стрес-тестування банків як інструмент банківського регулювання. URL: <https://old.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=89024935>. 70

62. Теорія і практика грошового обігу та банківської справи в умовах глобальної фінансової нестабільності : монографія / О. В. Дзюблук. Тернопіль: Вектор, 2016. 276 с.

63. Терещенко О. О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2003. 554 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/827205/>.

64. Тищенко О. І. Визначення впливу ресурсної бази на прибуток банку з використанням моделі кореляційно-регресійного аналізу. *Економіка і суспільство*. 2017. № 10. С. 683-688.

65. Ткаченко Т. П., Волинець Д. П. Оцінка фінансової стійкості пат «Альфа-банк» за допомогою регресійного аналізу. *Економічний форум*. 2017. №1. С. 220-223.

66. Фінансова стабільність банків в умовах динамічного макроекономічного середовища : монографія / О. С. Вовченко, С. Б. Єгоричева. Полтава : ПУЕТ, 2021. 233 с.

67. Хоружий Д. Г. Запобігання банківським кризам: досвід Європейського банківського Союзу. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 6. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/6_2019/13.pdf.

68. Шелудько Н. М. Управління фінансовою стійкістю комерційних банків: монографія. К. : Інститут економіки НАН України, 2002. 229 с.

69. European deposit insurance scheme. URL: <http://ec.europa.eu/finance/generalpolicy/bankingunion>.